

BÜNYGYI
TANULMÁNYOK

Antal Dániel

A nyilvánosság és a büntetőeljárás*

A nyilvánosság alapelve a büntetőeljárásnak, hazánkban azonban ez idáig nem született összefoglaló mű e témakörben, éppen ezért érdemes a téma bővebb körüljárása. Kiinduló hipotézisem, hogy a jelenleg hatályos jogszabályok nem megfelelően fedik le a nyilvánosság alapelvét, s a büntetőügyekben eljáró hatóságok és a sajtó (mint a legszélesebb nyilvánosság – a társadalom – felé közvetítő orgánium) is számos esetben hibákat követnek el, melyek óriási társadalmi visszhanggal járnak. E szervek között organikus kapcsolat áll fenn, melyben mindhárom felet jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik. Ebből adódóan valamennyi résztvevő felelőssége az, hogy az adott bűnügy az igazságszolgáltatás vonzáskörében maradjon, s ne kerüljön a társadalom és a sajtó „igazságérzetű karmai közé”.

I. A nyilvánosság és a büntetőeljárás szakaszai

A büntetőeljárás alapvetően két fő szakra osztható: nyomozati és bírósági eljárási szakra. E kettő közé ékelődik be a közbenső eljárás, mely vádemelési és tárgyalás-előkészítési szakból áll. A büntetőeljárás első szakaszában a nyilvánosság nem teljesen azonos tartalmat takar, mint a második szakban. A makro- és mikroszintű nyilvánosság kategóriájának elhatárolása a büntetőeljárás szempontjából éppen ezért lényeges.

A *mikroszintű nyilvánosság* érvényesül a Be. első szakaszában, a nyomozati szakban. Itt tulajdonképpen nem is beszélhetünk nyilvánosságról, hiszen főszabályként a nyomozati szakban a titkosság elve érvényesül. Az eljárási cselekményeken (például helyszíni szemlén, kihallgatáson) a társadalom tagjai nem jelenhetnek meg, illetve csak azok, akik jelenlétét a Be. kötelezővé teszi, avagy megengedi azt. Ekkor a lakosság felé csak annyi táruul fel az adott bűnügyről, amennyi nem hátráltatja az igazságszolgáltatás eredményességét.

Ehhez képest a *makroszintű nyilvánosság* más tartalmat takar. A nyilvánosság alapelve a Be. szerint a második szakban, vagyis a bírósági eljárásban érvényesülő alapelv. Ebből következően tehát a bírósági eljáráson bárki részt vehet, akár az utcáról betérve is megtekintheti a tárgyalást

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntetőeljárásjogi Tagozat” szekcióban első helyezést ért el. Konzulens: Dr. Mézsáros Bence

(természetesen a kizárás intézményének érvényesülésével). A makroszintű nyilvánosság biztosítja elsősorban a nyilvánossággal kapcsolatban megemlíthető három fontos funkciót, hiszen a bírósági eljárás nyilvánossága társadalmi kontrollt tesz lehetővé, mely a demokratikus jogállamok elengedhetetlen velejárója. Másrészt a tárgyalások „elrettető példaként” is szolgálhatnak, preventív hatást gyakorolva azokra, akik a tárgyaláson szereznek tudomást a bűnügyekről. Harmadrészt pedig az eljáró hatóságokra és résztvevőkre is jótékony hatással van az, hogy a társadalmi kontroll megjelenik, mivel lelkiismeretesebb, hatékonyabb és alaposabb munkára ösztönöz. Bár ez utóbbi esetében megjegyzendő, hogy ez a funkció tulajdonképpen a nyomozati szakban is alaposabb, lelkiismeretesebb munkára ösztönözhetné a nyomozó hatóságokat.

A *különbség* tehát abban foglalható össze, hogy míg a mikroszintű nyilvánosság esetén tulajdonképpen nem is nyilvánosságról, mint inkább titkosságról beszélhetünk (bár néhányak számára a nyilvánosság itt is érvényesül), addig a makroszintű nyilvánosság esetében a társadalom valamennyi tagjának részére fennáll az a lehetőség, az a jog, hogy a bírósági tárgyalást személyesen tekintse meg.

II. A hatályos szabályozás

A nyilvánosság kérdéskörét – a büntetőeljárással kapcsolatban – több jogszabály is tárgyalja: így megjelenik a Magyar Köztársaság Alkotmányában, a büntetőeljárásról szóló törvényben, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvényben, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvényben, az ügyészségről szóló törvényben, a rendőrségről szóló törvényben, valamint a sajtótörvényben is. A különböző büntetőeljárási szakaszokban más-más jogszabály ad speciális szabályozást, míg az Alkotmány és a büntetőeljárásról szóló törvény adja meg a legfőbb általános szabályokat, melyeket a Be. mindkét szakában megfelelően kell alkalmazni. Nemzetközi vonatkozásúként érdemes megemlíteni, hogy több nemzetközi egyezmény és szervezet is foglalkozik a nyilvánosság kérdésével: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, továbbá a strasbourgi esetjog, illetve a Strasbourgi Bizottság is érinti a kérdést.

1. Az *Alkotmány* természetesen nem részletezi a nyilvánosság kérdéskörét, hiszen mint alaptörvény, csak a legfontosabb, általános rendelkezéseket tartalmazza, melyek megadják a lehetőséget arra, hogy a törvényhozó megalkossa azokat a jogszabályokat, amelyek a speciális rendelkezéseket tartalmazzák. Mégis, alkotmányunk a XII. fejezetben (Alapvető jogok és köteleességek) többek között foglalkozik a nyilvánossággal is. Az alaptörvény

elsőként büntetőeljárás bírósági eljárási szakának alapvető kérdéskörét tartalmazza, lefektetve a Be. legfontosabb alapelveit. Ezek: törvény előtti egyenlőség, bírósági eljáráshoz való jog, ártatlanság védelme, védelem joga, jogorvoslati jogosultság, és természetesen az Alkotmány tartalmazza a nyilvánosság elvét is: A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el (57. § (1) bek.).

2. A másik általános rendelkezéseket tartalmazó jogszabály a *büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény*. A megfogalmazás azonban jelen esetben nem pontos, hiszen a Be. – rendeltetéséből következően – nem csupán általános rendelkezéseket tartalmaz. A speciális szabályok részletes tárgyalását azonban az egyes szakaszokban érvényesülő nyilvánosság témakörénél végzem el. Itt csupán az általános rendelkezéseket emelem ki, melyeket a Be. az Első rész, VI. fejezet (Az eljárási cselekményekre vonatkozó rendelkezések) III. címében szabályoz: „Felvilágosítás-adás és a nyilvánosság tájékoztatása a büntetőeljárás során” elnevezés alatt.

A Be. 74/A. § (1) szerint: „A sajtó részére a nyomozás befejezéséig a nyomozó hatóság külön jogszabályban erre feljogosított tagja, valamint az ügyész; a vádemelésig az ügyész, illetőleg az általa megbízott személy; a bírósági eljárás során a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvényben erre feljogosított személy adhat felvilágosítást.” A Be. 74/B. § (5) bekezdése szerint: „A 74/A. §-ban meghatározott esetet kivéve az eljárásról felvilágosítás annak adható, akinek az eljárás lefolytatásához, illetőleg annak eredményéhez jogi érdeke fűződik. A vádirat benyújtásáig az ügyész, a bírósági eljárás során az eljáró bíróság elnöke – az ehhez fűződő jogi érdekek igazolása után – engedélyezi az iratok megtekintését, illetőleg a szükséges felvilágosítás megadását.” Ezek a törvényhelyek tehát meghatározzák azt, hogy a büntetőeljárás két szakaszában mely szervek (illetve kik) lehetnek azok, akik a nyilvánosság számára felvilágosítást adhatnak. Az elhatárolás abból fakad, hogy a büntetőeljárás során a különböző szakokban más és más szerv végez eljárási cselekményeket, így csak az adott szakban eljáró szerv rendelkezik azokkal az információkkal melyek a büntetőügy szempontjából relevánsak. Ezáltal pedig csak ők lehetnek azok, akik megfelelő tájékoztatást nyújthatnak a közvélemény felé annak érdekében, hogy a társadalmi kontroll és a tájékozódáshoz való alkotmányos jog érvényesüljön.

Mindehhez szorosan kötődik a 74/A. § (2) és (3) bekezdése: „A bíróság nyilvános tárgyalásáról a sajtó jogosult tájékoztatást adni.”; „Meg kell tagadni a sajtó számára a felvilágosítást, ha az államtitkot vagy szolgálati titkot sértene, vagy egyébként az eljárás eredményes lefolyását veszélyeztetné.”

További általános rendelkezést tartalmaz a Be. 74/B. § (3) bekezdése: „Ha a törvény kivételt nem tesz, a folyamatban levő vagy befejezett büntetőügy irataiba csak az e törvény által erre feljogosított személy tekinthet be.”¹ Ez biztosítja azt, hogy a nyilvánosság ne ismerhesse meg sem a folyamatban levő, sem a befejezett büntetőügy olyan adatait, melyek nem nyilvánosak.

A nyilvánosság és a büntetőeljárás kapcsolatában e két törvényen kívül szabályozást nyújt még az *1997. évi LXVI. törvény (a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról)* is, bár e jogszabály – nevéből adódóan – szintén csak általános szabályokat foglal magában, gyakorlatilag pontosan ugyanazokat, melyeket a Be. is. Általános rendelkezésről lévén szó megjegyezhetjük, hogy a törvényhozó nem vétett hibát e megfogalmazással, mivel azonban az Alkotmány és a Be. is magába foglalja ezeket, ebben a törvényben *feleslegesnek tartom az ismétlést*. Ehelyett, úgy érzem, a *jogalkotó speciális szabályokat is hozhatott volna*, hiszen az általános megfogalmazás nem nyújt kielégítő lehetőséget arra nézve, ami éppen a lényege lenne a törvénynek, vagyis arra, hogy megfelelő törvényi kereteket kapjon a nyilvánosság tájékoztatása kérdésében a megfelelő szerv.

3. A következő – téma szempontjából – jelentős törvény a *rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény* (továbbiakban: Rtv.), mely szintén csak általános rendelkezéseket tartalmaz, sőt néhol még azokat sem. A rendőrség általános bünyügyi nyomozó hatósági jogkört gyakorol: végzi a bűncselekmények megelőzését és felderítést végez. Idevágó rendelkezésekből nincs hiány az Rtv.-ben, mégis kicsit *hiányosnak érzem a törvényt*: a törvény a tájékoztatás adásáról nem rendelkezik, így az erre vonatkozó szabályokat másutt kell keresni.²

4. A Magyar Köztársaság *ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény* a felvilágosítás adásáról nem rendelkezik. Így a Be. 74/A. § (1) bekezdésében írottak alapján kell keresnünk a speciális szabályozást, melynek következtében erre vonatkozóan szintén a *26/2003 (VI. 26.) BM-IM együttes rendelet* szabályai az irányadóak. A rendelet 1.§-ának megfogalmazásából nem adódik az, hogy az ügyészre is kiterjed e rendelet, mivel azonban az ügyész nyomozást végeztet, vagy maga nyomoz, így megilletik a tájékoztatás-adási jogok is.

5. Utolsóként vázolom a többtől kissé elkülönülő jogszabályt, a *sajtóról szóló 1986. évi II. törvényt*. Az elkülönülés főként abból az aspektusból jelentős, hogy míg a fent említett jogszabályok mind a büntetőeljárás szakaszaiban résztvevő hatóságokkal kapcsolatosak, addig a sajtótörvény a másik oldalról közelíti meg a tájékoztatási jogot (és kötelezettséget).

A törvény 2. § (1) bekezdése meghatározza a sajtó feladatát: „A sajtó feladata ... a hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás.”

Ezzel a rendelkezéssel tulajdonképpen a törvényhozó meghatározta a sajtó legfőbb rendeltetését, mely természetesen nem csak a büntetőeljárással kapcsolatos, hanem kiterjed az élet valamennyi területére. A sajtótörvény rendelkezik a sajtószabadság gyakorlásának korlátairól is: nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyhez fűződő jogainak sérelmével (3. § (1) bek.). A korlátok lefektetése biztosítja azt, hogy a sajtó ne léphessen túl saját feladatainak körén, ne válhasson fegyverré az újságíró kezében, hiszen egyébként óriási ellentéteket és visszaéléseket okozhatna. Természetesen amennyiben a tájékoztatást adó észleli e tilalmakat,³ úgy a tájékoztatás adását megtagadhatja. Egyéb esetekben az állami szerveknek, társadalmi szervezeteknek és egyesületeknek a tájékoztatást elő kell segíteni. Ehhez egy kötelezettséget is rendel a törvény, amikor kimondja, hogy a sajtó részére felvilágosítást adó személy a valóságnak megfelelő felvilágosítást köteles adni. Kifejezetten a büntetőeljáráshoz kapcsolódóan a törvény külön szakaszban kifejti, hogy a sajtó tájékoztatást adhat a bíróságok nyilvános tárgyalásairól akkor is, ha az érdekeltek nem járultak hozzá. Természetesen ehhez speciális szabályok kötődnek, hiszen egyes személyhez fűződő jogok megsértése e törvény szerint is tiltott, így azok kezelésére vonatkozóan más jogszabály rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

III. A nyilvánosság a nyomozati szakban

A büntetőeljárás – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – nyomozással kezdődik (Be. 164. § (1) bekezdés). A Be. 74/A. § (1) bekezdése értelmében „a sajtó részére a nyomozás befejezéséig a nyomozó hatóság külön jogszabályban feljogosított tagja, valamint az ügyész ... adhat felvilágosítást.” A Magyar Köztársaságban a *nyomozó hatóság* a nyomozást az ügyész rendelkezése alapján vagy önállóan végzi. Nyomozó hatóság a Be. értelmében az ügyész, a rendőrség (általános nyomozó hatóság), a Vám- és Pénzügyőrség, katonai nyomozó hatóságként az illetékes parancsnok (vezető). Ezek a nyomozó hatóságok végzik tehát a büntetőeljárás első szakaszában a Be. 164. § (2) bekezdésében foglalt feladatokat, s a Be. alapján őket illeti meg a sajtó tájékoztatásának joga is.

A Be. a nyomozás során adható tájékoztatásról bővebben nem rendelkezik (csak általános rendelkezéseket foglal magába a Be. 74/A. § (3) bekezdése, a 74/B. § (3), (4), (5) és (6) bekezdései). A törvény azonban felhatalmazást ad arra, hogy rendeletben szabályozzák a büntetőeljárás nyomozati szakaszában a sajtónak adandó tájékoztatás részletes szabályait.

Ennek eredményeként jött létre a *büntetőeljárás nyomozati szakaszában a sajtónak adandó tájékoztatásról* szóló 26/2003. (VI. 26) BM-IM együttes rendelet. A jogszabály nyolc szakaszban szabályozza a nyomozás során adható tájékoztatást, mely az egyéb jogszabályok mellé mintegy *lex specialis* lépett be, s így meghatározta, és egy jogszabályba rendezte az ide vonatkozó szabályokat.

Bár a büntetőeljárás megfelelő működéséhez elengedhetetlen a teljes körű nyilvánosság, ez az egyes szakokban nem mindenhol célravezető. A nyilvánosság ellentétpárjával a titkosságot állíthatjuk. A büntetőeljárás egyes szakaszaiban meg is jelenik a *titkosság*, például a tárgyalás előkészítési szakban tartható előkészítő ülés nem nyilvános (Be. 272. §).⁴ Azonban a büntetőeljárás első szakában nem a nyilvánosság, hanem éppen ellentétpárja, a titkosság a főszabály (A Be. értelmében: A nyomozási cselekményen az ügyészen, a nyomozó hatóság tagján és a jegyzőkönyvvezetőn kívül csak az lehet jelen, akinek a jelenlétét e törvény megengedi).

Szerteágazó és nemritkán igen kényes *kérdéseket* vet fel a nyomozással kapcsolatban a nyilvánosság tájékoztatása. Kizárólag kriminalisztikai szempontból – más kifejezéssel a „nyomozás érdekében” tekintettel – általában nem helyeselhető a részletes, a felállítható vagy felállított verziókra is kiterjedő tájékoztatás a nyomozásról.⁵

A 26/2003 (VI. 26.) BM-IM együttes rendeletet a 8. § (1) bekezdése értelmében 2003. július 1.-jén lépett hatályba. A rendelet megalkotásához a Be 604. § (3) bekezdése, valamint a sajtótörvény 21. § (3) bekezdés a) pontja adott felhatalmazást. A rendelet 1. §-a határozza meg, hogy kikre és mire terjed ki annak hatálya: „a Rendőrség és a Határőrség nyomozó hatóságainak a sajtó útján történő, valamint az Internet útján adott és nyilvánosságra hozatalt jelentő tájékoztató tevékenységére terjed ki”. Az absztrakt megfogalmazáson túl konkrét személyi kört is megállapít a rendelet, amikor kimondja, hogy: A sajtót a Rendőrség nyomozó hatóságai részéről a Rendőrség Szolgálati szabályzatáról szóló 3/1995. (III. 1.) BM rendelet 106. §-ának (1)-(5) bekezdésében meghatározott személy tájékoztathatja (2. §).

A 3/1995 (III. 1.) BM rendelet (a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról), mint keretjogszabály, a 106. § alapján *tájékoztatásra jogosítja a rendőrt*: csak a szolgálati feladatkörébe tartozó ügyekről; egyes bűncselekményekről csak engedéllyel nyilatkozhat (mely engedélyt az országos rendőrfőkapitány, a rendőrfőkapitányok, azok helyettesei, vagy velük azonos hatáskörű, illetve általuk felhatalmazott vezető adhat meg). Kivételes esetben (pl. közlekedési baleset helyszínén) azonban a rendőr tényközlő nyilatkozatot tehet, azzal a kitételrel, hogy ilyenkor szolgálati titkot és személyhez fűződő jogokat nem sérthet, továbbá a felelősség kérdésében állást nem foglalhat.

Visszatérve a 26/2003 (VI. 26.) BM-IM együttes rendeletről: a *nyomozó hatóság tájékoztatást adhat* az általa elutasított feljelentésről, valamint az előtte folyamatban levő vagy folyamatban volt nyomozás tárgyában azon eljárási cselekményekről vagy intézkedésekről, amelyekről rendelkezett, s a tájékoztatás során közölni lehet az eljárás során megállapított tényeket, a bűncselekmény körülményeit és okait, a nyomozó hatóságnak a felderítés és a bizonyítási eszközök beszerzése érdekében tett intézkedését és az eljárás állását. A nyomozó hatóság a tájékoztatás során a büntetőügy bizonyítékait nem értékelheti, és nem mérlegelheti a tényállás várható alakulását, illetve a várható jogkövetkezményeket. Az olyan intézkedésről, amely ellen jogorvoslatnak van helye, a sajtót csak az intézkedésnek a jogorvoslatra jogosulttal történő közlését követően lehet tájékoztatni. A rendelet megfogalmazása szerint tehát a nyomozó hatóság tájékoztatást adhat, vagyis nem kötelessége, ez csak lehetőség. Amennyiben az „ügy érdeke” úgy kívánja, avagy a tájékoztatás adásának egyéb jogi akadályja van, úgy a nyomozó hatóság jogosult tagja a tájékoztatás adását megtagadhatja. A jogi akadályokat a sajtótörvény és a Be. is tételesen felsorolja.⁶ További tájékoztatási akadályokat sorol fel a Rendelet 4. § (3) bekezdése: a nyomozó hatóság nem adhat tájékoztatást „az ügyész rendelkezése alapján foganatosított eljárási cselekményről, kényszerintézkedésről, vagy egyéb intézkedésről, továbbá az ügyésznek a nyomozás során adott utasításairól, a nyomozó hatóság által az ügyész részére adott tájékoztatásról”. Mint láttuk, azoknál az eljárási cselekményeknél, amelyekről önállóan rendelkezett, a nyomozó hatóság tájékoztatást adhat, ellenben ha az ügyész rendelkezett, úgy nem. Ennek oka, hogy az ügyész a nyomozás során a nyomozó hatóságot utasíthatja, s ilyen esetekben a tájékoztatási jogkör őt illeti meg. A magam részéről pontosan emiatt *tartom hiányosnak a törvény személyi hatályra vonatkozó részét*, hiszen a nyomozati szakban adható tájékoztatás nem csak az ott említett nyomozó hatóságokat illeti meg, hanem az ügyészt is (Be. 74/A § (1) bekezdés), a tájékoztatásra jogosultak körét pedig a rendelet nem terjeszti ki az ügyészre.

Ugyancsak fontos szabályokat állapít meg a Rendelet 5. §-a, melyek főként már a sajtó tagjaira vonatkoznak: lezárt területre újságíró csak a nyomozó hatóság helyszíni nyomozási cselekményt irányító tagja által adott engedély alapján léphet be. A Be. 185. §-ának (3) bekezdése alapján a nyomozást végző hatóság „eltávolíthatja a nyomozási cselekmény helyszínéről azt a személyt, aki az eljárást akadályozza”.

Végezetül a tájékoztatás hitelessége érdekében a nyomozó hatóság tájékoztatást adó tagja köteles az újságírótól a nyilvános közlésre készített *nyilatkozatot bemutatásra visszakérni*, kivéve, ha azt sajtótájékoztató, írásos tájékoztató, illetve internet útján adta. Ennek több oka is van, egyrészt a

hitelesség kérdése, hiszen az újságíró nem mindig rendelkezik megfelelő képzettséggel ahhoz, hogy a tájékoztatást adó személy által elmondottakat megfelelő formába öntse, másrészt pedig a személyes adatok védelme is olykor csorbul, így az ellenőrzéssel a hibák kiküszöbölhetőek.

A 26/2003 (VI. 26) BM-IM együttes rendelet tehát speciális szabályokkal igyekszik lefektetni a nyomozati szakban adható tájékoztatás kereteit. Természetesen hibáktól nem lehet mentes a jogszabály, megalkotása mégis célszerű és fontos is volt, hiszen a 10/1986. (IX. 1.) IM-BM együttes rendeletet (a bűnügyi és az igazságügyi tájékoztatásról) azóta hatályon kívül helyezték, s így a *hiányos jogi szabályozás problémákat vethetett fel*.

IV. Nyilvánosság a tárgyalóteremben

Amint arra már utaltam, a bírósági eljárás részletes szabályait a Be. adja meg. Az általános részi elemzések kitértem már rá, így itt csak utalok a Be. 74/A. és 74/B. §-aira, melyek meghatározzák a nyilvánosság és a büntetőeljárás általános szabályait.

A bírósági eljárásra vonatkozó szabályokat a Harmadik rész XI. fejezet „A bírósági eljárás általános szabályai”, A tárgyalás nyilvánossága címszó alatt találjuk. A bíróság tárgyalása nyilvános. A *tanács elnöke* a tárgyalás szabályszerű lefolytatása, méltóságának és biztonságának megőrzése érdekében, helyszíuke esetén meghatározhatja a hallgatóság létszámát.

A 237. § (2) bekezdése szerint a bírósági *tárgyaláson* a tizennegyedik életévét be nem töltött személy hallgatóságként *nem vehet részt*, továbbá aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, azt a tanács elnöke a hallgatóságból *kizárhatja*. Ezekre a rendelkezésekre azért van szükség, mert a bírósági eljárási szakban olyan tények, körülmények hangozhatnak el, vagy olyan események történhetnek, melyek az ilyen korú személyek számára érthetetlenek lehetnek, illetve azok megértése további problémákhoz vezethetne. A jogalkotó ezzel kívánta védeni a fiatalkorúakat, hiszen amennyiben jelenlétük nem kötelező az eljárás során, úgy kizárásukra van törvényes mód. *E rendelkezést kifejezetten jónak tartom*, hiszen még a gyakorló jogász számára is megrendítő lehet számos esetben a tárgyalás, egy gyermek számára pedig akár maradandó károkat is okozhat.

A Be. 74/A. § (2) bekezdése szerint: „A bíróság nyilvános tárgyalásáról a sajtó jogosult tájékoztatást adni.” Ennek következtében a bíróság előtt a *sajtó tagja* megjelenhet, jelenlétét azonban – akárcsak bárki másét – a bíróság indokolt határozatban korlátozhatja. Amennyiben a sajtó nem él ezzel a jogával, úgy a bíróságtól felvilágosítást kérhet. Ezzel kapcsolatban a Be. akként rendelkezik, hogy: a sajtó részére a bírósági eljárás során a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény szerint feljogosított személy

adhat felvilágosítást. Így tehát a speciális szabályokat az 1997. évi LXVII. törvényben (a bírák jogállásáról és javadalmazásáról) találjuk. E jogszabály 29. § (2) bekezdése értelmében: „A bíróság előtt folyamatban lévő vagy befejezett ügyről a sajtó, a rádió és a televízió részére a bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy adhat tájékoztatást.” A jogszabályok között újabb ugrásra kényszerülünk, hiszen a tájékoztatási jogkör ebben a törvényben sincs kifejtve, bár megjegyzem, a törvény célja nem is ez. A magam részéről ezt a fajta jogalkotást is *aggályosnak tartom*, hiszen a laikusok számár szinte ellehetetleníti a témakörben való bővebb elmélyülést az, hogy a törvények egymásra hivatkozva nem mondanak szinte semmi konkrétat. Nem is beszélve arról, hogy a kutatómunkát, illetve az esetleges jövőbeni kodifikációt is megnehezíti a jogszabályok illetén történő létrehozása.

A vizsgált témáról az *Országos Igazságszolgáltatási Tanácsnak a bíróságok tájékoztatási tevékenységéről szóló 7/1999. számú határozata* rendelkezik bővebben. A határozat 5. § (2) bekezdése tartalmazza a legfontosabb szabályt: „A tájékoztatás nem terjedhet ki a bíróság előtt folyamatban lévő ügy érdemére.” Ez a szabály hivatott biztosítani egyrészt az eljárás biztonságát, az ártatlanság véelmét, továbbá azt, hogy a sajtó ne adjon közre olyan tájékoztatást, mely esetleg predesztinálja az eljárás alá vont személy bűnösségét. A tájékoztatást adó személy kikötheti a tájékoztatása során azt, hogy a tőle származó nyilatkozatot, illetve vele készült interjút, vagy cikket a sajtó munkatársa megjelenés előtt bemutatásra visszaküldje. Ennek oka az, hogy a sajtóban gyakran jelennek meg a bíróságtól származó olyan írások, melyek nem egyeznek a felvilágosítást adó által elmondottakkal. Ennek nem feltétlenül az az oka, hogy a sajtó szándékosan igyekszik elemeket kivágni, majd összeollózni – s ezzel a tényeket elferdíteni -, hanem az is, hogy a sajtó munkatársa nem jogász, így az egyes szakkérdésekhez nem ért, nem érthet, következésképp az általa közzétett írás már nem felel meg a valóságnak. Ezzel kapcsolatban a rendelet tartalmaz egy rendelkezést, mely pontosan az ilyen esetek kivédésére, illetve a bíróságok védelmére szolgál (6. §).

A határozat értelmében a Legfelsőbb Bíróságon, az ítéletáblákon és megyei (fővárosi) bíróságokon a bíróság elnöke a bírók közül *sajtószóvivőt* bíz meg. Amennyiben szükséges, a sajtószóvivő mellé *sajtótitkár*⁷ is kinevezhető (3. §). A helyi bíróságokon (illetve munkaügyi bíróságokon is) a sajtószóvivő kinevezése nem kötelező, a bíróság elnöke – egyetértésben a megyei bíróság elnökével – sajtószóvivőt nevezhet ki, amennyiben azt szükségesnek tartja.

A bíróságok a tájékoztatás körében *sajtótervet* állapítanak meg, mely tartalmazza az adott naptári évre tervezhető céljaikat, főbb témaköröket,

illetve a tájékoztatás formáit is. Törekedniük kell a bíróságoknak arra, hogy a sajtóterv terjedjen ki az adott időszak jelentősebb bírósági tárgyalásaira, értekezleteire, személyi változásaira, valamint tartalmazza a működési feltételeket, s szerepeljenek benne az ítélezés főbb statisztikai mutatói is.

Természetesen a sajtó mellett *másokat is megillet* az a jog, hogy a bíróságoktól felvilágosítást kérjen, az erre jogosultak köre azonban igen csekély, bár ez a gyakorlatban nem jelent túl nagy problémát, hiszen a joghallgatókon és egyéb kutatókon kívül nem sok embert érdekelnek ezek az adatok, akit pedig igen, az a törvények értelmében hozzájuthat a megfelelő iratokhoz.

A rendelet kizárja, hogy az eljárás során bárkinek is a határozat tervezetéről, a tanácskozási jegyzőkönyvről, vagy a tanács tagjainak feljegyzéseiről felvilágosítást adjanak.

1. A bíró felvilágosítás-adási jogköre

Igen fontos kérdést vet fel az, hogy a büntetőeljárás második szakában –a bírósági eljárásban– a nyilvánosság tájékoztatására kinek van joga. Mint már fentebb láttuk, erre külön jogszabály ad speciális szabályozást. Azonban felmerül a kérdés, hogy a *bírót*, mint az ügy legfontosabb hatósági résztvevőjét, *milyen jogok illetik meg* ezzel kapcsolatban. A pontosságához és a hitelességhez nyilvánvaló, hogy az újságírónak a leghitelesebb és a legközvetlenebb információforrást kell megkeresnie. Ez pedig maga a bíró. Ő tudná a legjobban elmagyarázni egy ügy lényegét, egy döntés jogi háttérét, egy eljárás szabályait. A bíró azonban – törvényi tilalom okán – *nem nyilatkozhat*. Így maga a törvény az első számú akadály annak, hogy a hírek a „legtisztább” forrásból eredjenek.⁸

Az iménti „*törvényi tilalmat*” a hatályos Be. tartalmazza, melynek alapján a bíró arról az ügyről, melyet ő intéz, nem nyilatkozhat. Ugyanezt a szabályozást teszi magáévá a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. tv. is (28. § (2) bek. és 29. § (1) bek.) A szabályozás elsősorban azért jelentős, mert a bíró az ügy szempontjából a legfontosabb dolgokat tudja, s természetesen az ő feladata az ügy érdemi eldöntése is. Ebből fakadóan célponttá válhat a nyilvánosság szemében azért, hogy közvetlenül tőle tudja meg mindenki, mi várható az adott esetben. Nyilvánvalóan amennyiben a bírót felhatalmazná arra, hogy tájékoztatást adjon, olyan indulatokat gerjeszthetne, melyek ártanának a bíróság tekintélyének. Ennek érdekében szabályozza a bírói magatartást az 1997. évi LXVII. tv. 28. § (1) bekezdése: a bíró köteles a tisztségéhez méltó, kifogástalan magatartást tanúsítani és tartózkodni minden olyan

megnyilvánulástól, amely a bírósági eljárásba vetett bizalmat vagy a bíróság tekintélyét csorbítaná.

Álláspontom szerint a szabályozás megfelel a társadalmi elvárásoknak, hiszen a bíró dolga nem az, hogy a nyilvánosságot tájékoztassa, hanem az, hogy munkájára figyelve oldja meg a feladatát, s az ítékezésre helyezze a hangsúlyt. Több bíró is elmondta véleményét ezzel kapcsolatban, mégpedig akként, hogy véleményük szerint a szabályozás jó, hiszen ők az ítéletben mindent elmondanak arról, amit az ügyről gondolnak (bár kétségtelen tény, hogy az ítéletek nem jutnak el a nyilvánossághoz, így a vélemények ítéletben való megfogalmazása nem helyettesíti a tájékoztatást). Így tehát nem az ő feladatuk az, hogy a közvéleményt tájékoztassák az ügy fejleményéről, esetleges kimeneteléről, arra megvannak a megfelelő személyek. Nem is beszélve arról, hogy a *bíró nem sajtóreferens*, így nem minden esetben tudna megfelelő tájékoztatást adni, s előfordulhatna az, hogy a bíró ugyan jó a munkájában, kitűnően ismeri fel az egyes szituációkat, és jó ítéleteket hoz, de nyilatkozataiban megsértené a törvényt, és esetleg többet mondana annál, amennyit szabadna.

A másik nagy *problémát* is említettem már, mégpedig azt, hogy *a sajtó munkatársai nem jogászok*, így a tájékoztatásban elmondottakat nem tudják szakszerűen visszaadni, s ez pontosan igaz a bíróra is (csak éppen fordítottn), ő pedig nem újságíró, hogy a nyilvánosság számára is érthető tájékoztatást adjon. Ezért is *tartom jónak a szabályozást*, a bíró foglalkozzon az ügygel, s hagyja meg a tájékoztatást az ehhez értő, vagy legalábbis erre kinevezett személynek. Létezik azonban olyan vélemény is, mely nem osztja a fentieket, s mintegy „*különvéleményként*” áll szembe az elmondottakkal. Egy 2003-as konferencián, *Sándor Zsuzsa* (tanácselnök, a Fővárosi Bíróság szóvivője az 1998 és 2003 közötti időszakban) előadásában többek közt kitért arra is, hogy ő maga hogyan vélekedik a bírák tájékoztatási jogáról. Véleménye szerint ez a fajta törvényi tiltás feleslegesnek és károsnak is mondható, hiszen ha a bírót arra hatalmazzák fel, hogy emberek sorsáról döntsön, akkor arra is fel lehetne őt hatalmazni, hogy a megfelelő tájékoztatást a sajtó részére saját maga adja meg.

A témával kapcsolatosan igen fontos gondolatokat foglal magába a *bíróságokon kezelt személyes adatok nyilvánosságra hozataláról szóló 100/1999 (XII. 1.) OIT határozat 1. számú melléklete*: „A bíráknak és ügyészeknek, amikor a véleménynyilvánítás, a gondolat és a meggyőződés szabadságának jogával élnek, figyelemmel kell lenniük saját függetlenségük és funkciójuk méltóságának biztosítására, valamint a konkrét ügyről történő nyilatkozatot illető önkorlátozás kötelezettségére vonatkozó szabályok betartására ... Kötelezettségük, hogy az igazságszolgáltatás és betöltött funkciójuk hitelességének érdekében különösen körültekintőek legyenek,

óvatosan és önkontrollal cselekedjenek, hogy szavaik félreértését elkerüljék.”

2. A nyilvánosság kizárásának intézménye

A bíróság tárgyalása nyilvános. Ez a főszabály azonban egyes esetekben mellőzhető és mellőzendő, ugyanis előfordulhatnak olyan helyzetek, melyek indokolják, hogy az eljárást zárt ajtók mögött, úgynevezett „zárt tárgyaláson” folytassák. Az ilyen eseteket határozza meg a Be. 237. § (3) bekezdése: „A bíróság hivatalból vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről indokolt határozattal kizárhatja (zárt tárgyalás)

- a) erkölcsi okból,
- b) az eljárásban részt vevő kiskorú védelme érdekében,
- c) az eljárásban részt vevő személyek (V. Fejezet) vagy a tanú védelme érdekében,
- d) az államtitok vagy szolgálati titok megőrzése végett.”

Ezek az okok azonban – minthogy csupán kivételt jelentenek a sok szempontból fontos, garanciális jelentőségű általános követelmény alól – csak *szűken értelmezendők*. Az államtitok és a szolgálati titok fogalmát egyébként is külön jogszabály határozza meg. Az *erkölcsi okot* pedig nem helyes olyan tágan értelmezni, hogy például önmagában az eljárás tárgyát képező bűncselekmény szexuális jellege vagy az ügyvel kapcsolatban többkevesebb szégyent érző emberek esetleges rangja, híressége stb. elégséges alapul szolgálhasson.⁹

További szűkítő értelmezést tartok fontosnak abból a szempontból is, hogy az eljárás általában nem egy tárgyalásból áll, s ilyenkor nem kell minden tárgyalást zárt tárgyalássá alakítani. A Be. szerinti kizárási okok mindegyikénél megoldható, hogy amennyiben felmerül a probléma, úgy azt az adott tárgyalási napon a bíróság kezelje (tehát arra a napra zárja ki a nyilvánosságot), s a következő tárgyalási napon a kizárás már nem indokolt.

Az *államtitok és a szolgálati titok* fogalmát külön jogszabály adja meg. A nyilvánosság alapelveinek érvényesülése szempontjából jelentősebbek mégis azok a rendelkezések, amelyek az államtitok és a szolgálati titok közlésére, nyilvánosságra hozatalára vonatkoznak.¹⁰ Amennyiben tehát a bűnügyben államtitokként vagy szolgálati titokként minősülő adat feltárása, közlése, a büntetőjogi felelősségre vonás eldöntéséhez feltétlenül szükséges, a bíróság a nyilvánosság kizárásától csak abban az esetben tekinthet el, ha erre felmentést kapott.

A bíróság a nyilvánosságot a tárgyalásról kizárhatja továbbá valamely állampolgár vagy állampolgárok jogainak, jogos érdekeinek, jóhírének, a tár-

sadalmi együttéléssel kapcsolatos viszonyainak, jövőbeli társadalmi beilleszkedésének stb. védelme érdekében is. E feltételeket nevezi a törvény röviden „*erkölcsi ok*”-nak. A nyilvánosság kizárását maga után vonó erkölcsi ok fennállását elsősorban a sértett vonatkozásában köteles vizsgálni a bíróság. Az erkölcsi ok alapján a tanú személyére tekintettel is korlátozható lehet a nyilvánosság. Amennyiben például gyermekkorú tanú kihallgatására van szükség, a bíróságoknak gondosan kell mérlegelniük azt, vajon a gyermek erkölcsi fejlődésére, pszichikai állapotára tekintettel, a bűncselekmény jellege folytán időlegesen zárt tárgyalás elrendelése nem célszerűbb-e.

Mindezek mellett természetesen nem szabad megfeledkezni a további korlátozott nyilvánosságot eredményező szabályokról, melyeket már korábban elemeztem (Be. 237. § (1) bek. és (2) bek.), illetve egy további kizárási okot pedig a tárgyalás rendjének fenntartása körében szabályoz a Be. (245. § (5) bek.).

A nyilvánosság kizárásának következményeként csak a bűnügy résztvevői és egyéb szereplői (pl. tanúk) lehetnek jelen. Mellettük a bíróság engedélyezheti, hogy az igazságszolgáltatással összefüggő feladatokat ellátó hivatalos személyek – bizonyos indokolt biztonsági megfontolásból – a tárgyaláson jelen legyenek. Rajtuk kívül tehát más nem lehet jelen a zárt tárgyaláson.¹¹

A nyilvánosság kizárásának természetesen a *Be.-ben meghatározott rend és forma* szerint kell érvényesülnie. A kizárásról a tárgyalás megnyitását követően (vagy amikor a kizárási ok felmerül) kell döntenie. A döntés indokolt írásbeli határozattal történik, melyet testületileg hoz meg a bíróság. A kizárásról hozott végzés ellen fellebbezésnek helye nincs, azonban az ügydöntő határozat elleni fellebbezés esetén sérelmezésre ad lehetőséget a Be. 238. § (1) bekezdése.

Nyilvánvalóan aligha lehet olyan esetet elképzelni, hogy a bíróság csak a tárgyalás egyetlen szakaszáról, éspedig merőben a kihirdetésről zárna ki a nyilvánosságot. A *jogbiztonság szempontokból* nagyon is helyeselhető, hogy – összhangban az Emberi Jogok Európai Egyezségokmánya – kivételt nem tűrő módon feltétlenül kötelező az ügydöntő határozat nyilvános kihirdetése. A Be. 239. § (2) bekezdés ugyanis leszögezi: „A bíróság a tárgyaláson hozott határozat rendelkező részét teljes terjedelmében, indokolását pedig a (3) bekezdésben foglalt korlátozással akkor is nyilvánosan hirdeti ki, ha a tárgyalásról a nyilvánosságot kizárta.”¹² A 239. § (3) bekezdése szerint pedig: „(3) A bíróság nem hirdeti ki nyilvánosan a határozat indokolásának részét képező azokat az adatokat, melyek nyilvánosságra hozatala azon érdek sérelmét eredményezné, amelynek védelmében a zárt tárgyalást a bíróság elrendelte.”

Előfordulhat az, hogy a bíróság a nyilvánosságot nem megfelelően, vagy törvényes ok nélkül zárja ki. Ebben az esetben az eljáró bíróság *abszolút eljárási szabálysértést* (error in procedendo) követ el.¹³ Ekkor a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és új eljárásra utasítja.

3. A tárgyalás rendjének fenntartása

A tárgyalás rendjének fenntartása szorosan összefügg annak *vezetése és méltóságának megőrzésével*. A tárgyalások nyilvánosságának alapelve miatt számos esetben előfordul az, hogy a bírósági tárgyaláson megjelennek olyan emberek is, akik nincsenek tisztában az ide vonatkozó szabályokkal. Ennek érdekében a tárgyalóteremben külön szabályok szerint az eljáró tanács elnöke gondoskodik a tárgyalás rendjének fenntartása iránt.¹⁴ A Be. 245. §-a számos szabályt fektet le, melyek a tárgyalás rendjének fenntartása érdekében különösen szükségesek. Így tehát, a tárgyalóterembe fegyverrel, vagy rendbontásra alkalmas egyéb eszközzel nem léphet be egyetlen személy sem. Ez alól természetesen kivételt jelent a büntetés-végrehajtási intézet, illetve a rendőrség szolgálati feladatot ellátó tagja (akinek fegyverviselési jogát a bíróság nem korlátozhatja akkor, ha az ilyen személyek a terhelt kísérőjeként jelennek meg). Egyéb esetekben (tehát ha a rendőr, vagy büntetés-végrehajtási intézet szolgálati feladatot ellátó tagja idézettként, értesítettként jelenik meg) a tárgyaláson megjelenő személy a fegyverét nem viheti be a tárgyalóterembe.¹⁵ Ez a szabályozás az évszázados szokásokon alapszik, hiszen elődeink között is szokás volt, hogy a közös megbeszélésekre, illetve tanácskozásokra fegyver nélkül érkeztek, ezzel is elismerve a másik fél méltóságát, és kifejezve a másik iránti tiszteletet.

Amennyiben azonban mégis sor kerülne a tárgyaláson rendzavarásra, úgy a *tanács elnökének több eszköze* is van annak megfékezésére. Elsőként a tanács elnöke a rendzavarót rendre utasítja, ismételt vagy súlyos rendzavarás esetén a tárgyalásról *kiutasíthatja*, illetőleg *kivezettetheti* (Be. 245. § (2) bek.). Ezek mellett az elnök rendelkezhet úgy, hogy a rendzavaró az adott tárgyalási napon már nem térhet vissza a tárgyalásra.

Mód van továbbá arra is, hogy a bíróság a rendzavarót, vagy azt, aki a tárgyalás szabályszerű menetét zavarja, *rendbírsággal* sújthatja, a tárgyalásról való kivezetése vagy kiutasítása esetén a rendzavarás napján tartott tárgyalás befejezéséig *őrizetbe veheti*.¹⁶ Láthatjuk, hogy ebben az esetben már súlyosabb szankciót helyez kilátásba a törvényalkotó, nyilvánvaló módon azokra az esetekre, amikor a tárgyalást súlyosan megzavarják. Ennek a kérdésnek az eldöntése a tanács elnökének jogkörébe tartozik, aki figyelembe veheti a rendzavaró személy tárgyaláson való

megjelenésének okát (tanú, hozzátartozó, hivatalos személy, szakértő stb.), és a rendzavarás mértékét is. Ezek függvényében választhat a törvény adta szankciók közül.

Korábban már utaltam rá, hogy a Be. 245. § (5) bekezdése alapján a *nyilvánosság kizárásának is helye lehet*, ha a hallgatóság a tárgyalás rendjét vagy annak szabályszerű menetét ismételten megzavarja. Legvégső esetben tehát – amennyiben az indulatok megfékezésére aránytalanul nagy külső segítséget kellene igénybe venni – a bíróság a nyilvánosság kizárásával biztosíthatja a tárgyalás rendjének fenntartását, illetve azt, hogy a tárgyalást a megfelelő menetben lehessen folytatni.

Véleményem szerint, figyelembe véve a magyar tárgyalótermi kultúrát, ezek a szabályok nem csak felesleges betűhalmazként szerepelnek a Be.-ben, azok alkalmazása több esetben is *indokolt és célszerű* annak érdekében, hogy a bíróság a méltóságát megőrizze, a tiszteletet kivívja magának, illetve, hogy a tárgyalás a megfelelő mederben folyhasson.

V. Szóvivőség, a sajtó és a nyilvánosság

A szóvivői rendszerrel kapcsolatban többször felmerült már az a *kérdés*, hogy vajon helyes volna-e visszaállítani a korábban létező bírósági *tudósítói rendszert*. A magam részéről ezt a felvetést *pozitív* előrelépésnek tartanám, hiszen ebben az esetben sikerülne több problémát is megoldani, melyek ma jellemzik a nyilvánosság és a büntetőeljárás kapcsolatát. Azzal ugyanis, hogy olyan újságírókat küldenek a bíróságokra az egyes sajtóorgánumok, akik járatosak az igazságszolgáltatásban, elkerülhető lenne az, hogy az adott esetben a sajtó képviselője a terheltet sem tudja megkülönböztetni a sértettől. Holott, emlékezhetünk rá, a sajtótörvény alapján az újságíró három legfontosabb feladata: a gyors, pontos és hiteles tájékoztatás. Ebben az esetben természetesen nem csak az újságíró a hibás, hiszen tőle sem várható el az, hogy jogászként is kitűnő legyen, ne csak újságíróként, ám a jogi hozzáértés alapfoka olykor elvárható lenne. Ebben tudna lényeges előrelépést jelenteni egy olyan intézmény, egy olyan rendszer, mely lehetővé teszi azt, hogy a bíróságokon hozzáértő (mármint a joghoz értő) újságírók jelenjenek meg.

Ameddig azonban nincs ilyen rendszer, be kell érünk azzal, hogy a bíróságokon sajtószóvivőként dolgozó bírák, vagy bírósági alkalmazottak nyilatkoznak. Azért jelen esetben még mindig arról beszélhetünk, hogy bár nem a bíró maga nyilatkozik, de helyette egy olyan személy, aki információit első kézből, magától az eljáró bírótól (illetve jórészt az ügy aktáiból) kapja.

A *szóvivői rendszer* jelenlegi felépítése és működése nyilvánvaló módon több *előnnyel* is jár. Előny az, ha olyan szóvivőt sikerül választani, vagy

olyanná sikerül a szóvivőt képezni, hogy tudjon „ember nyelven” beszélni. Hogy el tudja a legbonyolultabb jogi problémákat is úgy magyarázni, hogy azt a laikus közönség megértse. Ez talán az egyik legnehezebb feladat, lévén a szóvivő maga is bíró, akivel már az egyetemen, majd a pályáján fáradságos, gondos, alapos munkával igyekeztek elfelejtetni, hogy magyarul beszéljen, ehelyett jól tanulja meg azt a jogi bikkfanyelvet, amelyet csak a vele hasonlószerű bennfentesek értenek meg.¹⁷ További fontos előnynek tartom azt, hogy van valaki a bíróságon, akinek konkrétan az a feladata, hogy a sajtót (s vele együtt a legszélesebb nyilvánosságot) kiszolgálja, hiszen az átlagos bírónak erre sem ideje, sem energiája nincs.

Hátrány lehet azonban az, ha esetleg egy bíróságon pont olyan bírót bíznak meg a sajtóreferensi feladatokkal, aki történetesen nem ugyanabban az ügyszakban dolgozik, mint amelyről esetleg a sajtó érdeklődik. Természetesen itt sem beszélhetünk hozzá nem értésről, azonban a részletszabályokkal nem feltétlenül van, és nem is kell, hogy tisztában legyen a sajtóreferens.

VI. Kutatható ítéletek

A nyilvánosság és a büntetőeljárás kapcsolatában fontos szerepet kap az, hogy az ítéleteket ki, hogyan, mikor és milyen körülmények között ismerheti meg. Ez a témakör tulajdonképpen már nem a büntetőeljárás alatt adható (és esetenként adandó) tájékoztatással kapcsolatos, hiszen az ítéletek, mint a büntetőeljárás produktumai, a büntetőeljárás lezárulása után kerülhetnek csak nyilvánosságra. *Az ítélezési gyakorlat a maga egészében ma Magyarországon nem ismerhető meg.* Nemhogy a megyei bíróságok, de a Legfelsőbb Bíróság ítéletei sem tanulmányozhatóak teljességükben, azokkal csak mint válogatásokkal ismerkedhetünk meg.¹⁸

Ezzel a problémával kapcsolatosan is felmerülnek időről időre olyan *igények*, melyek szerint az *ítéleteket teljes mivoltukban* kellene „köszömlére tenni”, nem csak a perforált változataikat. Ugyanakkor nem mehetünk el amellett sem, hogy az ítéletek megismerése egyrészt sértené az eljárás alá vont személy, illetve az eljárásban egyéb okból közreműködők jogait, másrészt amellett sem, hogy az ítéletek széles nyilvánosság elé tárása tovább joghátrányt, társadalmi „stigmatizációt” (labelling) jelenthetne a terhelt számára.¹⁹ Főként akkor kap kiemelkedő szerepet ez az oldal, amikor az ítélet még nem emelkedett jogerőre, hiszen ekkor még fennáll a lehetősége annak, hogy az adott határozat esetleg nem is lesz soha jogerős.

Az ítéletek kutathatóságával kapcsolatban azonban *több probléma* is felmerül. Egyfelől az, hogy azok nyilvánossá tétele teljes anonimitást (a személyes adatok védelméről szóló törvény alapján) követel. Nem csak az

ítélet terheltjének nevét és személy-azonosító jegyeit kellene kitörölni az ítéletekből, hanem az eljárásban (illetve az ítéletben) szereplő valamennyi résztvevőét is, beleértve a történeti tényállásban szereplő valamennyi helységnevet, utcanevet, házszámot – tehát mindent, amiről akárcsak egy személy is felismerheti a szereplőket. Ez a megoldás azonban azért is sántít, mert így az ítélet szinte teljes érthetlenségig csonkulhat, illetve az egyes adatok például betűkkel helyettesítése, igen bonyolulttá tenné a határozatokat.

Az már megint más *kérdés*, hogy azzal, hogy kielégítjük a társadalmi igényt, vajon mennyire lenne *költség-hatékony* ez a rendszer. Talán az első időkben sokan látogatnák meg a bíróságok honlapját, sokan olvasnának ítéleteket. Mivel azonban tulajdonképpen erre nincs túl nagy társadalmi igény, az érdeklődés igen hamar lankadna, majd szinte a nullával lenne egyenlő.

A társadalom többi tagja számára azonban ez a fajta megoldás sem teremtene könnyen emészthető információforrást. Tekintve, hogy az ítéletek „jogul” íródnak, azokban a bírák a jogi szakkifejezésekkel magyarázzák meg az adott bűnügyet, így a jogban kevésbé járatosak számára szinte érthetetlen betűhalmazzá válhatnának a nyilvános ítéletek.

Összességében úgy gondolom, hogy amellet, hogy a társadalom (illetve olykor csak egyes részei) szükségesnek tartják, hogy az igazságszolgáltatás munkája (és eredményei) még inkább megismerhetőek legyenek, nem gondolnak bele abba, hogy az, amit kérnek, egyfelől óriási pénzüsszegbe kerül, másfelől pedig nem is feltétlenül van akkora igény rá, mint ahogyan azt gondolják. Sajnálatos módon azonban egyre inkább hajlik a jogalkotó arra, hogy kötelezze a bíróságokat, hogy tegyék hozzáférhetővé az ítéleteket, ugyanakkor az (ehhez is szükséges) anyagi hozzájárulást évről évre csökkentik a bíróságok irányában.

VII. Következtetések

A *kutatási hipotézisek* mintegy vezérfonalul szolgáltak a kutatáskor, majd pedig a tanulmány megírásakor. Kerestem mindazokra a kérdésekre a választ, melyeket a nyilvánosság elvének a büntetőeljárás során való érvényesülésével kapcsolatban feltettem.

1. A fő hipotetikus kérdésre vonatkozóan a kutatásaim eredményeként megállapítható, hogy a *meglevő jogszabályok hiányosak*, olykor hiányoznak, illetve a meglevő normák túlzottan szerteágazóak, így meglehetősen bonyolult az azok közötti eligazodás. Hiányosak a jogszabályok azért, mert bár az Alkotmánytól kezdve több törvényen át, kormányrendeletekig hatolva szinte az egész jogszabályi hierarchiában találunk ide vonatkozó jogszabályt, azok

többsége azonban nem ad kellő eligazodást a témában. A jogszabályok hiányakor csak egyetlen példát említek, a bűnügyi és az igazságügyi tájékoztatásról szóló 10/1986 (IX. 1) IM-BM együttes rendeletet, melyet a jogalkotó 2008. július 1-jével hatályon kívül helyezett. Ez a jogszabály volt az, amely megfelelő eligazodást nyújtott a nyilvánosság tájékoztatásáról a büntetőeljárás során. A hatályon kívül helyező jogszabály megfogalmazása szerint azonban a Rendelet egy már megváltozott társadalmi rendet szabályozott, így idejét múlttá vált, ezért volt indokolt annak hatályon kívül helyezése. Ebben a megállapításban természetesen nincs kivetni való, azonban elgondolkodtató az, hogy az azóta eltelt időben nem született hasonló jellegű norma, sőt, nem készült ezirányú tervezet sem.

2. Egy másik sarkalatos hipotézis volt az, hogy *a nyilvánosság elve a Be. két fő szakában másként érvényesül*. Kutatási eredményeim alapján is megállapítható, hogy a hipotézis igaz, hiszen a nyilvánosság ugyan nem kap más-más értelmet a nyomozati szakban, és a bírósági eljárási szakban, azonban merőben ellentétes a megjelenése. A tanulmányban mikro-szintű nyilvánosság kategóriát alkalmaztam a nyomozati szakban érvényesülő nyilvánosságra, éppen azért, mert a nyomozás során gyakorlatilag nem érvényesül ez az alapelv, annak éppen ellentétpárja, a titkosság a főszabály. Ezért nevezhetjük ezt a fajta nyilvánosságot mikro-szintűnek, hiszen a nyomozási cselekményen az ügyészen, a nyomozó hatóság tagján, és a jegyzőkönyvvezetőn kívül csak az lehet jelen, akinek jelenlétét a Be. megengedi. Ezt a fajta nyilvánosságot az egyetemi tankönyvek szerzői „ügyfél-nyilvánosságnak” is nevezik. Amint említettem, a bírósági eljárási szakban pedig főszabályként a bíróság tárgyalása nyilvános. Ezt a fajta nyilvánosságot neveztem makro-szintű nyilvánosságnak, hiszen a tárgyaláson – bizonyos törvény szerinti kivételekkel – bárki megjelenhet, azon hallgatóságként részt vehet. A nyilvánosság alapvető követelmény, mely Király Tibor szerint már az 1840-es években a büntetőeljárás reformjára törekvők jelszava volt. Természetesen a nyilvánosság a bírósági eljárási szakban sem érvényesülhet feltétlenül, a törvény szerint kötelezően kizárható 14. életévüket be nem töltötteken kívül a Be. felsorol további eseteket is, amikor a tanács a nyilvánosságot kizárhatja, s ún. zárt tárgyalást rendelhet el. Az ilyen eseteket kivéve azonban elmondhatjuk, hogy a nyilvánosság alapelve a bírósági eljárási szaknak már az 1840-es évek óta.

3. A harmadik, és talán legátfogóbb hipotézis az volt, hogy *a társadalom, a sajtó és a büntetőeljárás kapcsolata, kölcsönhatása rossz*. Ezt a megállapítást kutatásiam, az előző kérdéshez hasonlóan igazolták. Ennek számos vonatkozása közül az alábbiakat emelem ki. Egyrészt a büntetőeljárás első szakában, a nyomozati szakban vizsgáltam a személyes adatok védelméhez és az ártatlanság védelméhez kapcsolódó kérdésköröket. Kutatásaim ennél a

kérdésnél főként a gyakorlati esetekre vonatkoztak, melyek alapján megállapítható, hogy a jogalkalmazó szervek, így tehát jelen esetben a *sajtó, több esetben is sértette a személyes adatok védelméhez való jogot, valamint az ártatlanság vélelmét*. Nem egy esetben fordult elő az, hogy a sajtóorgánumok tényként közölték az eljárás alá vont személy személyazonosságát, avagy bűnösségét, mintegy prejudikálva a büntetőeljárás eredményét, s ezzel befolyásolva a közvéleményt. Talán nem is kell hangoztatnom, mennyire rossz ez a fajta „híradás”. Nem is beszélve arról, hogy a sajtó alapelve a gyors, pontos, és hiteles tájékoztatás. Úgy vélem, ezek a megnyilvánulások visszavezethetők arra a megállapításra, mely újabb következtetésként vonható le vizsgálataim alapján. Ez a megállapítás pedig nem más, mint az, hogy *a sajtó járatlan a jog világában*, ennél fogva a megfelelő kézből kapott megfelelő információval sem tudnak oly módon bánni, hogy az ugyanabban a valóságtartalomban, de „ember nyelven” jusson el a társadalomhoz. Ennek alapvető okát abban találtam meg, hogy a sajtó munkatársai, amikor a nyomozó hatóság tagjától, az ügyésztől, avagy a bírósági szóvivőtől tájékoztatást kapnak, valójában nincsenek is tisztában azzal, hogy mit is hallottak. Sajnálatos az, hogy a kódoló (jelen esetben a felsorolt szervek tagjai) és a dekódoló (a sajtó) között *nincs* meg az a *kommunikációs közeg*, mely lehetővé tenné a jogi kérdések lefordítását mindenki számára érthető nyelvre. Hogy miről is beszélek? Arról, hogy amikor például a rendőrségi szóvivő az adott büntetőügyről elmondja a nyilvánosság számára is közreadható információkat, azokba óhatatlanul is belekerülnek jogi szakkifejezések, fogalmak. Ezeket a meghatározásokat a sajtó munkatársai több esetben is félreértik, nem tudják megfejteni annak mondanivalóját, ebből adódóan pedig az, amit ők a sajtóban később megjelentetnek, nem ugyanaz, mint amit a szóvivő elmondott.

VIII. Megoldási javaslatok

Végezetül, mintegy összefoglalásként, az elmondott hipotetikus kérdésekre, és az arra adott következtetésekre jövőbe mutató javaslatokkal élek.

1. Kutatásaim eredményeként arra a megállapításra jutottam, hogy a jogszabályok területén számos megoldatlan probléma van. Ezek közül érdemesnek tartom kiemelni azt, hogy egyrészt fontos volna, ha a jogalkotó a *10/1986 (IX. 1) IM-BM együttes rendelet megújítását* elvégezné, amely már a megváltozott társadalmi rend keretei között szabályozná a nyilvánosság tájékoztatásának kérdéseit. Erre azért is szükség volna, mert a Rendelet megfelelő szabályozást adott a nyilvánosság tájékoztatásáról, s mintegy keretbe foglalta az ide vonatkozó rendelkezéseket. Éppen ez miatt volna fontos, ha születne egy új Rendelet, mely pótolhatná a hézagokat.

2. A jogszabályok vonatkozásában fontos további előrelépés lehetne az, ha *a jogalkotó megszüntetné a meglevő törvények* (Rtv., Ütv., Bszi., Bjt.) *közötti ellentéteket*, egymásra utalásokat és hiányosságokat. Számos esetben előfordul ugyanis az, hogy ezek a törvények, sőt a hierarchiában lejjebb elhelyezkedő jogszabályok is, egymásra utalva igyekeznek a megfelelő szabályozást megadni, azonban a meghivatkozott jogszabály vagy semmit nem mond a kérdésről, vagy visszautal, esetleg utal egy újabb jogszabályra. Ez, mondanom sem kell, nem elégíti ki a követelményeket, miszerint a jogszabályoknak áttekinthetőnek és érdeminek kell lennie. A magam részéről éppen ezért alapvetően fontosnak tartom, hogy a jogalkotó végezze el az ehhez szükséges módosításokat, s még egyszer említem, új jogszabály megalkotásával pótolhatná a joghézagokat.

3. Jogalkalmazói oldalról úgy gondolom, mindkét résztvevőnek, tehát a sajtónak és az eljáró hatóságoknak is változtatniuk kell. *A sajtónak* mindenképpen abban, hogy a „gyors, pontos és hiteles tájékoztatás” valóban pontos és hiteles legyen. Ebben előrelépés lehetne a *bírósági tudósítói rendszer* újra életre hívása, mely, véleményem szerint, megoldást jelentene a kódolás-dekódolás problémáira. Amennyiben azonban *ez nem valósítható meg*, úgy elvárható lenne, hogy a *sajtó olyan munkatársai tudósítsanak a bűnügyekről, akik legalább alapfokú jogi ismeretekkel* rendelkeznek. Nem szabad természetesen csak a sajtó felelősségévé tenni ezt a problémát, az eljáró hatóságoknak is nagyobb szerepet kell adni a tájékoztatásnak. Amikor ugyanis az adott hatóság tagja tájékoztatást ad a közvéleménynek, nem szabadna elfelejtenie azt, hogy a társadalom igen szűk rétege érti csak azt a „bikkfanyelvet”, melyet ő használ. Éppen ezért tartom fontosnak, hogy a sajtósóvivői posztra olyan embert találjanak, aki legalább minimális kommunikációs készséggel rendelkezik.

4. A társadalom részéről is változtatásokra lenne szükség. Ameddig nincs társadalmi változtatás, nincs *szemléletváltás az igazságszolgáltatás irányában*, addig elképzelhetetlen az, hogy ne kapjanak hangot újra és újra azok a hangok, melyek az igazságszolgáltatás létjogosultságát alapjaiban megkérdőjelezzik. Véleményem szerint társadalmi rendezvényekkel, illetve a bíróságok oldaláról pedig a közvélemény felé nyitással igen komoly eredményeket lehetne elérni, s talán sokkal ember-közelibbé lehetne tenni az igazságszolgáltatást.

Az említett problémák véleményem szerint megoldhatóak, de úgy gondolom, hogy ahhoz, hogy eredményt érhessünk el, alapvető változtatásokra van szükség, mind jogszabályi, mind jogalkalmazói szinten, valamint a sajtó és a társadalom részéről is.

Jegyzetek

- ¹ A 74/B. § (3) bekezdéséhez mintegy kiegészítésként kötődik a 74/B. § (4) bekezdése: „A (3) bekezdés szerinti irat a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló törvény közlevéltári anyagban történő kutatására vonatkozó szabályai szerint az ott írt védelmi idő letelte előtt is kutatható.”
- ² Lásd a 26/2003 (VI. 26.) BM-IM együttes rendeletet.
- ³ További tilalmak: 1986. évi II. tv. 4. § (1) „Meg kell tagadni a felvilágosítást, ha az a 3. § (1) bekezdésében foglalt tilalmakba ütközik, illetőleg ha az állami, szolgálati, üzemi (üzleti) vagy magántitkot sért, és a titoktartási kötelezettség alól az arra jogosult szerv vagy személy nem adott felmentést.”
- ⁴ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2004. 92. o.
- ⁵ Fenyvesi – Herke – Tremmel: i.m. 98-99. o.
- ⁶ Be. 74/A § (3) bek., Stv. 3. § (1) bek. és 4. § (1) bek.
- ⁷ 7/1999. OIT Határozat 3. § (3) bek.: „A sajtótitkár az információk gyűjtésével, rendszerezésével, a sajtótermékek figyelésével és egyéb szervezési feladatok ellátásával segíti az elnök, illetve a sajtószóvivő munkáját.”
- ⁸ Sándor Zsuzsa: Igazságszolgáltatás és nyilvánosság, Kontroll 2004. 1. sz. 94. o.
- ⁹ Fenyvesi – Herke – Tremmel: i.m. 94. o.
- ¹⁰ A büntető eljárás magyarázata. Első kötet. (Szerk.: László Jenő) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1982. 55. o.
- ¹¹ A Be. 238. § (4) bekezdése szerint továbbá: „Ha a bíróság zárt tárgyalást rendel el, figyelmezteti a résztvevőket arra, hogy a tárgyaláson elhangzottakról tájékoztatást nem adhatnak, szükség esetén figyelmezteti őket az államtitok és a szolgálati titok megsértésének következményeire. A figyelmeztetést a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.”
- ¹² Fenyvesi – Herke – Tremmel: i.m. 96. o.
- ¹³ Be. 375. § (1) bek.: „... az eljárásban részt vevő személyek a törvényes jogukat nem gyakorolhatták, vagy ezek gyakorlását korlátozták”.
- ¹⁴ 1998. évi XIX. tv. 281. § (1) bek.: „A tárgyalást... a tanács elnöke nyitja meg, ezután a hallgatóságot a csend és rend megtartására és a rendzavarás következményeire figyelmezteti.”
- ¹⁵ 1998. évi XIX. tv. 245. § (1) bek.
- ¹⁶ 1998. évi XIX. tv. 245. § (4) bek.
- ¹⁷ Sándor: i.m. 94. o.
- ¹⁸ Majtényi László: A nyilvánosság és a bíróságok. Kontroll 2004. 1. sz. 86. o.
- ¹⁹ Természetesen felmentő ítélet esetén a terhelt igazát bizonyíthatná az ítélet sajtó általi közlése, azonban nem szabad elfelejteni, hogy esetenként nem a terhelt ártatlansága miatt mentik fel a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Államtitoksértés és szolgálati titoksértés*

Alaptételként leszögezhetjük, hogy a magánszemélyek és a gazdasági társaságok mellett az államnak, a kormányszatnak, az állam külső és belső biztonsága felett őrködő szervezeteknek, a fegyveres erőknek és a közigazgatásnak békeidőben, háborús állapotok között pedig különösen, lehetnek titkai. Ezek a *titkok* olyan adatok, tények, információk, amelyek nyilvánosságra kerülve, vagy illetéktelen személyek kezébe jutva súlyosan veszélyeztethetik az állam érdekeit és létét, szerveinek folyamatos és biztonságos működését, és így az állam polgárainak biztonságát is hátrányosan befolyásolhatják. Ezért az *államnak létfontosságú érdeke* fűződik ahhoz, hogy – figyelemmel a nemzetközi elvárásokra és kötelezettségvállalásokra, valamint a jogállamiság és a jogbiztonság követelményeire – meghatározza ezeknek a kiemelkedően fontos titkoknak a körét, kezelésük és védelmük személyi, tárgyi és jogszabályi feltételeit.

A titokvédelem egyik legfontosabb *kérdése*, hogy a *jogalkotó a titokvédelmi előírások megszegését hogyan szankcionálja*. A szabályozás kialakítására sok megoldás lehetséges. A jogalkotó kialakíthat egy egységes titokfogalmat vagy külön jogszabályokkal ágazati titokfogalmakat hozhat létre. Ha több titokfajta létezik egy jogrendszerben, akkor lehetséges, hogy a jog csak bizonyos titokfajtáknak biztosít büntetőjogi védelmet. Az állam a titoksértéshez közigazgatási fegyelmi felelősségi, szabálysértési vagy büntetőjogi szankciókat fűzhet. Ha a jogalkotó a titoksértéshez *büntetőjogi szankciót* kapcsol, akkor a titok fogalmát meghatározhatja a büntetőjogban (általában büntető törvénykönyvben vagy más büntető jogszabályban) vagy külön jogi normában (formális titokfogalom). Büntetőjogi titokfogalom esetén az adat minősítését végső soron maga a büntetőbíróság végzi el, formális titokfogalom esetén azonban csak a titkossá minősített adat formális elemeit vizsgálhatja. Előfordul a két megoldás összekapcsolása is. Ilyenkor a büntetőjogban definiált és szankcionált titokfogalom mellett létezik egy, általában közigazgatási jogi normák által meghatározott általánosabb, szélesebb körű titokfogalom, melyhez a jogszabály *fegyelmi jellegű szankciókat* fűz. Erre a vegyes megoldásra példa a német Büntető Törvénykönyv (StGB) 93. §-ban meghatározott államtitok fogalom, mely alapján csak azok a titkok tartoznak a bün-

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntetőjog Tagozat III. - Különös Rész II.” szekcióban első helyezést ért el. Konzulens: Dr. Hornyák Szabolcs

tetőjogi értelemben vett államtitok fogalma alá, amelyeket a Német Szövetségi Köztársaság külső biztonsága érdekében egy idegen hatalomtól kell védeni, ezáltal a belpolitikai titkok kívül esnek a büntetőjogilag szankcionált államtitkok körén.¹

A jogalkotó határozza meg, hogy milyen elnevezés alatt, milyen elkövetési magatartásokat büntet, hogy bünteti-e a gondatlan elkövetést, hogy a titoksértési tényállásokat a büntetőjog rendszerében hol helyezi el. A *büntetőjog ultima ratio* jellegéből következik, hogy a büntetőjog csak a titokvédelem végső eszköze lehet. A titkoknak minősülő adatokat és információkat elsősorban a pénzügyi és technikai lehetőségeket szem előtt tartó, valamint az informatikai és a személyi biztonság követelményeinek *megfelelő ügykezelési és titokvédelmi előírásokat* tartalmazó jogszabályok megalkotásával kell védeni. Ezen előírások megszegéséhez pedig elsősorban szabálysértési és fegyelmi szankciókat kell fűzni.² Egy adott ország *titokvédelmi szabályozása függ* a fennálló politikai viszonyoktól, a jogtudomány fejlettségétől, valamint az állam földrajzi és katonai helyzetétől, ezért a szabályozásból következtetéseket lehet levonni az adott országban a hatalomgyakorlás liberális vagy konzervatív, demokratikus vagy antidemokratikus voltára.³

I. Elméleti alapvetés

Magyarországon a rendszerváltás következtében átalakult az államszervezet és demokratikus jogállami intézményrendszer épült ki. Az Alkotmányban megjelent az emberi jogok katalógusa, és létrehozták az érvényesítésükhöz szükséges garanciális intézményeket is. A jogállami berendezkedés egyik alapfeltétele az emberi jogok védelme és tiszteletben tartása. Az Alkotmány a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot, mint a kommunikációs alapjogok egyik nevesített jogát a 61. § (1) bekezdésében szabályozza.⁴ Az Országgyűlés megalkotta a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényt (adatvédelmi törvény), mely a 2. § 4. pontjában meghatározza a közérdekű adat fogalmát. Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki. Az Egyezmény 10. cikke szerint: „a véleménynyilvánítás szabadsága – mely jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát – csak törvényben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükséges intézkedéseknek minősülnek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sértetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások

jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása, vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”⁵

Az adatvédelmi törvény hatálybalépésekor az államtitkot és a szolgálati titkot az 1987. évi 5. tvr. (Ttvr.) szabályozta. Az Alkotmányból és az adatvédelmi törvényből, a ratifikált nemzetközi egyezményekből és a nemzetközi kötelezettségvállalásokból, valamint a demokratikus jogállami berendezésből fakadó elvárások, követelmények és előírások szükségessé tették a titokvédelmi jogszabályok *felülvizsgálatát*. A Ttvr. számos rendelkezése ugyanis összeütközésbe került az Alkotmánnyal és az adatvédelmi törvényvel, több jogintézménye kiüresedett.⁶ A felülvizsgálat elengedhetetlen voltát jelezte még, hogy a rendszerváltást követően egyre gyakoribbá váltak a titoksértési, különösen az államtitokkal kapcsolatos bűnügyek, például a Pest környéki katonai létesítmény létezésének megírása a Reform c. hetilapban, a belügyminiszteri értekezlet iratainak nyilvánosságra kerülése, egy magyar katona kémkedése a NATO részére.⁷ Mindezekre figyelemmel az Alkotmánybíróság a 34/1994. (VI. 24.) AB határozatával 1995. június 30. napjától alkotmányosértő volta miatt hatályon kívül helyezte a Ttvr.-t és a végrehajtására kiadott 17/1987. (VI. 9.) MT rendeletet (Tvhr.). Az Alkotmánybíróság a határozat indokolásában kimondta, hogy az információszabadság és ezáltal a titokvédelemmel összefüggő kérdések kizárólag csak törvényben meghatározott alakszerűségeknek, feltételeknek és korlátozásoknak vethetők alá, és az információszabadságot korlátozó törvényeket is csak megszorítóan szabad értelmezni. Az Alkotmánybíróság a határozatban kifejtette azokat az elveket, a korlátozással kapcsolatos formai és tartalmi követelményeket is, amelyeket az Országgyűlésnek szem előtt kell tartania az új titokvédelmi törvény megalkotásakor. A határozat indokolása szerint a közérdekű adatok megismeréséhez való jog – mint a szabad véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlásának egyik előfeltétele – kitüntetett alkotmányos védelemben részesül.⁸

Az Alkotmányból, az adatvédelmi törvényből és az Alkotmánybíróság által kifejtett jogelvekből *következik*, hogy a korlátozással nem érintett közérdekű adatok nyilvánosak, a közérdekű adattal történő visszaélést a Büntető Törvénykönyv, az 1978. évi IV. törvény (Btk.) a 177/B. §-ban meghatározott tényállással bünteti. Azonban az információs alapjogok tiszteletben tartása és a közérdekű adatok nyilvánossága mellett, „az állam vitális érdekébe tartozó, alapvető biztonságához fűződő, törvényben meghatározott, és egy demokratikus társadalomban szükséges korlátozásnak minősülő, az európai normák szerinti titokkörökbe tartozó titkos adatok védelme”⁹ érdekében szükség van egy koherens és konzekvens, a törvényi szintű korlátozásokat szigorúan és pontosan körülíró titokvédelmi szabályozásra. Mindezekre tekintettel az

Országgyűlés megalkotta az *államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvényt* (Ttv.).¹⁰

II. A titokvédelmi szabályozás rendszere a magyar jogrendszerben

Az *általános értelemben vett titok fogalmát* a következőképpen fogalmazhatjuk meg: „Titok mindaz az elvileg bárki által megismerhető adat, tény, körülmény vagy gondolat – s mindezek megtestesítői – amelyet azonban csak korlátozott számú egyén ismer, s amelynek titokban maradásához a titok ismerőinek méltányolható érdeke fűződik.”¹¹ A magyar jogrendszerre a legtöbb jogágban megtalálható, *heterogén titokfajta* a jellemző.¹² Az ágazati jogszabályokban a következő titokfajták találhatók meg: *üzleti titok* [a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.), a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény (Mt.) 103. § (3) bekezdése a Ptk. 81. §-nak figyelembevételével kötelezi a munkavállalót a munkája során tudomására jutott üzleti titok megtartására]; *banktitok* [a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Hpt.)]; *értékpapírtitok* [a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (Tpt.)]; *biztosítási titok* [a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló 2003. évi LX. törvény (Bit.)]; *pénztártitok* [a magánnyugdíjról és a magánnyugdíjpénztárakról szóló 1997. évi LXXXII. törvény (Mny.) és az Önkéntes Kölcsönös Biztosító Pénztárakról szóló 1993. évi XCVI. törvény (Öpt.)]; *foglalkoztatói nyugdíjtitok* [a foglalkoztatói nyugdíjról és intézményeiről szóló 2007. évi CXVII. törvény (Fny.)]; *adótitok* [az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (Art.)]; végül az *államtitok és a szolgálati titok* [az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény (Ttv.)].¹³

A *magántitok* fogalmát a Btk. nem tartalmazza, azt a következőképpen lehet megfogalmazni: „Magántitok az olyan, csupán az emberek szűk körén belül, kevesek által ismert bizalmas tény vagy adat, amelynek a megőrzéséhez a jogosítottnak méltányolható érdeke fűződik, és amelynek a nyilvánosságra hozatala, ismertté válása sértene a jogosított személy családi, vagyoni, társadalmi és egyéb érdekeit.”¹⁴ Létezik még néhány *további titokfajta*, mint például az ügyvédi titok, az orvosi titok vagy a gyónási titok stb., azonban ezek mind a magántitok speciális alakzatai.

A Btk. a következő titoksértéssel összefüggő bűncselekményeket *szabályozza*: kémkedés (147. §), magántitok megsértése (177. §), visszaélés személyes adattal (177/A. §), visszaélés közérdekű adattal (177/B. §), levéltitok megsértése (178. §), magántitok jogosulatlan megismerése (178/A. §), államtitoksértés (221. §), szolgálati titoksértés (222. §), államtitoksértés felje-

lentésének elmulasztása (223. §), jogosulatlan titkos információgyűjtés (227/A. §), igazságszolgáltatással összefüggő titoksértés (242/C. §) és a gazdasági titok megsértése (300. §).¹⁵

Az adatvédelmi törvény korábban hatályos 19. § (5) bekezdése lehetővé tette az államtitokká és a szolgálati titokká minősítés mellett a közérdekű adatok megismeréséhez való jog korlátozását a belső használatra készült, illetve a *döntés-előkészítő iratok* tekintetében, ugyanis kimondta, hogy ezek az adatok a keletkezésüket követő harminc éven belül nem nyilvánosak. A korlátozás indoka az állami-közhatalmi szervek munkájának az illetéktelen külső befolyástól való védelme volt, mert ezeknek az iratoknak az idő előtti nyilvánosságra kerülése veszélyeztethette a jobbiztonságot és csökkenthette az állami-közhatalmi szervek működésébe vetett bizalmat, ugyanakkor indokolatlan lett volna ezeknek az iratoknak a nyilvánosságra kerüléséhez büntetőjogi szankciót fűzni. A szabályozás azonban több szempontból is aggályos volt, ugyanis az adatvédelmi törvény nem határozta meg, hogy milyen iratokat lehet döntés-előkészítő iratnak tekinteni és ki jogosult az iratok ilyen jellegének megállapítására, azaz nem volt szükség megfelelő minősítési eljárás lefolytatására. Ezért az Alkotmánybíróság – mivel a törvényhozó nem biztosította a megfelelő és szükséges jogállami garanciákat – *a 12/2004. (IV. 7.) AB határozatában mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet* állapított meg. Az Országgyűlés ezt a tárgykört a határozatban meghatározott követelményeknek megfelelően az adatvédelmi törvény 19/A. §-ban *újraszabályozta*. A módosítás szerint az adatvédelmi törvényben meghatározott szerv feladat- és hatáskörébe tartozó döntés meghozatalára irányuló eljárás során készített vagy rögzített, a döntés megalapozását szolgáló adat keletkezésétől számított tíz évig nem nyilvános. Egyes adatok tekintetében jogszabály lehetővé teheti, hogy azok korábban is megismerhetővé váljanak. Az adatok megismerését az azt kezelő szerv vezetője engedélyezheti. A döntés megalapozását szolgáló adat megismerésére irányuló igény a döntés meghozatalát követően akkor utasítható el, ha az adat megismerése a szerv törvényes működési rendjét vagy feladat- és hatáskörének ellátását veszélyeztetné.¹⁶

III. Az államtitok és a szolgálati titok szabályozása a Ttv. és a kapcsolódó jogszabályok alapján

1. Az adat fogalma

A Ttv. nem definiálja az adat fogalmát, azonban a jogrendszerben számos helyen előforduló kifejezést a jogirodalom és a jogtudomány sokszor értel-

mezte. A *köznapi szóhasználatban* az információ kifejezés alatt értelmezett ismeretet, míg az adat kifejezés alatt nem értelmezett vagy önmagában nem értelmezhető ismeretet értünk. Ezzel ellentétben a *magyar jog nem tesz különbséget az adat és az információ között*, és mivel nem iratról, aktáról, dokumentumról stb. beszél, hanem adatról, ezáltal elválasztja egymástól az adat és az adathordozó fogalmát. „Eszerint bármilyen módon rögzített ismeret (adat, adategyüttes, információ), az adathordozóra tekintet nélkül (például elektronikus módon, hagyományos okiraton vagy akár kopjafára székely rovásírással róva) a hazai törvény alapján adat.”¹⁷ Ezért amikor a Ttv. az értelmező rendelkezések között¹⁸ meghatározza a *minősített adat* fogalmát, akkor kiterjeszti azt az államtitkot vagy szolgálati titkot hordozó szóban közölt információra, objektumra, technikai eszközre, eljárási módra vagy más ismeretanyagra. Ezzel az iratközpontúsággal szemben az adatközpontúságot kifejezésre juttató meghatározással a *magyar adatvédelmi és titokvédelmi szabályozás korszerű*, technológia semleges és időtálló álláspontot tükröz, valamint megfelel az informatikai korszak által támasztott kihívásoknak is. *Érdeklőség*, hogy a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) adatkezelési fejezetének 91. §-a az adat fogalma alá vonja a tényeken alapuló adatoktól megkülönböztetve a következtetésen, véleményen vagy becslésen alapuló adatokat is. A világ legtöbb, információszabadságot szabályozó törvénye az irat, akta, információ, dokumentum stb. kifejezést használja. Az USA információszabadság törvényében az információ kifejezés magában foglalja az adat és az adathordozó fogalmát, az adathordozó kifejezésre a törvény általános értelemmel a „record” szót használja. A törvény csak évtizedes fejlődés nyomán terjesztette ki az „irat” szó értelmét az elektronikus adathordozókra.¹⁹

2. Az államtitok fogalma

A Ttv. a 3. § (1) bekezdésében határozza meg az államtitok fogalmát: „Államtitok az az adat, amely e törvény 1. számú mellékletében (a továbbiakban: államtitokkör) meghatározott adatfajta körébe tartozik, és a minősítési eljárás alapján a minősítő megállapította, hogy az érvényességi idő lejárta előtti nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, illetéktelen személy tudomására hozása, továbbá az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele közvetlenül sérti vagy veszélyezteti a Magyar Köztársaság törvényben meghatározott honvédelmi, nemzetbiztonsági, bűnüldözési vagy bűnmegelőzési, központi pénzügyi, külügyi vagy nemzetközi kapcsolataival összefüggő, valamint igazságszolgáltatási érdekeit.” A meghatározásból következik, hogy a Ttv. alapján államtitokról csak *négy konjunktív feltétel* teljesülése esetén beszélhetünk. Első feltétel, hogy adatot csak tör-

vényben arra felhatalmazott személy minősíthet államtitokká. Második feltétel, hogy az adat a Ttv. 1. számú mellékletében, a 151, valójában 157 pontból álló Államtitokkörü Jegyzékben meghatározott adatfajták valamelyikébe tartozzon. Az *Államtitokkörü Jegyzékben* az adatfajták két részre oszlanak: általános (1-25. pont) és különös (adatkezelőnként meghatározott) adatfajták (26-151. pont). Harmadik feltételként a minősítőnek kétséget kizáróan meg kell állapítania, hogy az Államtitokkörü Jegyzékben meghatározott valamelyik adatfajtába tartozó adat érvényességi idő lejártá előtti nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, illetéktelen személy tudomására hozása, továbbá az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele közvetlenül sérti vagy veszélyezteti a Magyar Köztársaság törvényben meghatározott érdekeit (materiális feltétel). A negyedik feltétel formai követelményt fejez ki: a minősítőnek a Ttv.-ben meghatározott minősítési eljárásnak megfelelően kell minősítenie az adatot. Bármelyik feltétel hiánya esetén nem jön létre államtitok. Tehát a Ttv. államtitok fogalma *materiális és formális elemeket* foglal magában. Az Államtitokkörü Jegyzék az egyes adatfajtákra nézve, adatkezelőnként határozza meg az érvényességi idő²⁰ *speciális maximumát*, azonban az államtitok érvényességi ideje 90 évnél hosszabb nem lehet (*generális maximum*). A Ttv. az Államtitokkörü Jegyzék összeállításánál arra törekszik, hogy a titokköröket az adatvédelmi törvény 1. § (3) bekezdésében foglaltaknak megfelelően, adatkezelőre és az általa kezelt adatfajtákra együttesen sorolja fel, hogy az adott adatkezelő csak a „saját” titokkörében legyen jogosult a minősítésre. Az Államtitokkörü Jegyzék feladata a minősítő korlátozása azáltal, hogy meghatározza az államtitokká minősíthető adatok körét. Azonban a 157 pontból álló, átfedésektől sem mentes Államtitokkörü Jegyzék a *gyakorlatban sokszor túlminősítésekhez vezet*.²¹

A *nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló* 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) 30. § (4) bekezdése, 42. § (1) bekezdése, 62. §-a és a 72. § (5) bekezdése „automatikusan” államtitokká minősíti az ott meghatározott adatokat és adatfajtákat. Korábban az Rtv. 63. § (2) bekezdése, valamint a 64. § (5) és (8) bekezdései is így rendelkeztek, azonban a 2/2007. (I. 24.) AB határozat okán módosították az Rtv. titkos információgyűjtésre vonatkozó rendelkezéseit. *Kérdésként* merül fel, hogy ezekre az adatokra a Ttv. előírásai mennyiben alkalmazhatók, mivel a törvény kifejezetten nem rendelkezik azokról az adatokról, amelyeket külön törvény minősít államtitokká. A legnagyobb kérdés az, hogy ezek az adatok meddig tekinthetők államtitoknak. Addig, amíg az alapul szolgáló törvényi rendelkezések hatályban vannak, vagy a Ttv. alapján minősítési eljárást kell lefolytatni, melynek keretében döntenek az érvényességi idő meghatározásáról. Mivel a Ttv. megalkotásakor a jogalkotó célja az volt, hogy egy törvényben meghatározza az államti-

tok fogalmát, az államtitokká minősíthető adatfajtákat, a minősítésre jogosultak körét és a minősítési eljárás rendjét, ezért a Ttv. azon rendelkezésére tekintettel, hogy az államtitkot, illetve a szolgálati titkot képező adatot minősíteni kell,²² valamint a jogállamiság és a jobbiztonság követelményeire figyelemmel a Nbtv. fenti rendelkezéseit hatályon kívül kell helyezni, és a fenti rendelkezések alá eső adatokat a Ttv. alapján kell államtitokká minősíteni.²³

3. A szolgálati titok fogalma

A szolgálati titok fogalmát a Ttv. a 4. § (1) bekezdésében határozza meg: „Szolgálati titok az e törvény 6. §-ának (1) bekezdése szerint minősítésre felhatalmazott által meghatározott adatfajták körébe (a továbbiakban: szolgálati titokkör) tartozó adat, amelynek az érvényességi idő lejárta előtti nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése és felhasználása, illetéktelen személy részére hozzáférhetővé tétele, továbbá az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele sérti vagy veszélyezteti az állami vagy közfeladatot ellátó szerv működésének rendjét, akadályozza a feladat- és hatáskörének illetéktelen befolyástól mentes gyakorlását, és ezáltal közvetve a Magyar Köztársaság törvényben meghatározott érdekeit hátrányosan érinti.” A szervezetek működési területének és az eltérő szervezeti érdekkörök sokfélesége miatt lehetetlen egy egységes szolgálati titokkörü jegyzéket összeállítani, ezért a Ttv. lehetőséget ad a törvényben meghatározott állami szervek vezetőinek²⁴ *szolgálati titokkörü jegyzék* létrehozására,²⁵ amelyet a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény (Jat.) 57. §-a alapján a Magyar Közlönyben, közlemény formájában közzé kell tenni, és naprakész állapotban kell tartani. A szolgálati titokkörü jegyzék összeállításakor ki kell kérni az adatvédelmi biztos véleményét. A szolgálati titok érvényességi ideje legfeljebb 20 év lehet.²⁶

A nemzetközi szerződés alapján átvett, vagy nemzetközi kötelezettségvállalás alapján készült *minősített adat védelméről* a Ttv. III. fejezete rendelkezik. A Magyar Köztársaság a nemzetközi partner minősítését elismeri, a minősített adatot nemzetközi kötelezettség alapján védi. Mivel más államok vagy nemzetközi szervezetek több vagy más titokkategóriákat használnak, ezért a megfeleltetést a Ttv. az információbiztonság tárgyában kötött nemzetközi szerződésre bízta. A külföldi minősítésű és jelölésű adatot a nemzetközi szerződés és a Ttv. előírásai szerint kell kezelni. A részletes szabályozást a nemzetközi szerződés alapján átvett, vagy nemzetközi kötelezettségvállalás alapján készült minősített adat védelmének eljárási szabályairól szóló 179/2003. (XI. 5.) *Korm. rendelet* tartalmazza. A kormányrendelet a hazai

minősített adatok kezelésére és védelmére vonatkozó szabályozáshoz képest sokkal szigorúbb és pontosabb előírásokat tartalmaz.²⁷

4. A minősítésre jogosultak, a minősítés és a minősített adatok megismerése

A Ttv. taxatív felsorolással²⁸ határozza meg a minősítésre jogosultak körét, a törvény érvényre juttatja azt az *alkotmányos követelményt*, hogy csak a közhatalmi jogosítványokkal felruházott közjogi és közigazgatási szervezetek vezetői számára ad minősítési jogkört a törvényekben és más jogszabályokban meghatározott feladat- és hatáskörök gyakorlása körében. A Ttv. lehetővé teszi a *minősítési jogkörök átruházását* a gyorsabb és zökkenőmentesebb ügyintézés érdekében, azonban csak a lehető legszűkebb körben, továbbá csak a minősítő részére adja meg az átruházás jogát, azaz érvényesül a szubdelegálás tilalma. A Ttv. az értelmező rendelkezések között meghatározza a minősítés fogalmát: „minősítés az a döntés, melynek meghozatala során az e törvény szerint felhatalmazott személy megállapítja, hogy egy adat megfelel a 3. §-ban vagy 4. §-ban meghatározott valamennyi feltételnek és megállapítja a minősítési jelölést”.²⁹ A Ttv. alapján az államtitkot képező adat hordozóján az „Államtitok!” megjelölést és a „Szigorúan titkos!” minősítési jelölést, a szolgálati titkot képező adat hordozóján pedig a „Szolgálati titok!” megjelölést és a minősítő döntésétől függően a „Titkos!”, a „Bizalmas!”, vagy a „Korlátozott terjesztésű!” minősítési jelölést, valamint az érvényességi időt, a minősítő nevét és beosztását, továbbá az adat magyar származását jelölő országjelet (MK/HU) kell feltüntetni. A minősítési jelölések alkalmazásához irányadó szempontokat a Ttv. 2. számú melléklete határozza meg.³⁰

A Ttv. szerint a minősítésre jogosult, a titokbirtokos, továbbá a titokvédelmi felügyelő³¹ a feladat- és hatáskörében engedély nélkül hozzáférhet a minősített adathoz. A felsoroltakon kívül más személy – ideértve az érintettet is – megismerési vagy betekintési engedély³² alapján jogosult minősített adat megismerésére. Ha törvény másként nem rendelkezik, az érintett korlátozás nélkül megismerheti a szolgálati titokká minősített adatot. Ezek a rendelkezések nem vonatkoznak azokra, akik minősített adatot törvényi felhatalmazás alapján, az ott meghatározottak szerint ismerhetnek meg.³³ A *szabályozásban a „csak akire tartozik” alapelv érvényesül*, ugyanis minősített adat megismerésére csak az jogosult, akinek az feladatának ellátásához vagy jogának gyakorlásához elengedhetetlenül szükséges. A Ttv. kimondja, hogy aki minősített adat birtokába nem e törvény szabályai szerint jutott, köteles azt a minősítőnek, ha ez számára ismeretlen vagy nem megállapítható, a legközelebbi rendőri szervnek haladéktalanul átadni. Az átvételről jegyző-

könyvet kell készíteni. A Ttv. a titokvédelemnek csak a legfontosabb szabályait foglalja össze, az államtitoknak és szolgálati titoknak minősülő adatok kezelésének a rendjét, valamint a titokvédelem adminisztratív, technikai, személyi és tárgyi feltételeit a minősített adat kezelésének rendjéről szóló 79/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet tartalmazza. A kormány szintű szabályozás lehetővé teszi a titokvédelmi szabályoknak a folyamatosan változó körülményekhez történő igazítását.³⁴

5. A „Bős-nagymaros” és a „Kriminális” ügy

A Ttv. korábban hatályos szövege a minősítés fogalmát a következőképpen határozta meg: „az a döntés, melynek meghozatala során az e törvény szerint felhatalmazott személy megállapítja, hogy egy adat a tartalmánál fogva a nyilvánosságát korlátozó államtitokkörbe vagy szolgálati titokkörbe tartozik”. Ez a fogalom-meghatározás nyilvánvalóan *hiányos és pontatlan* volt, mert nem utalt az Államtitokköri Jegyzékre. *Felesleges* volt a „nyilvánosságot korlátozó” kitétel, ugyanis nem létezett „nyilvánosságot korlátozó” és „nyilvánosságot nem korlátozó” államtitokkör. A fogalom azt sugallta, hogy csak pozitív eredményű döntés születhet, pedig lehetséges volt az is, hogy az adatot az eljárás során nem minősítik titkossá. Ahhoz, hogy egy adatot államtitokká minősítsenek, nem elegendő, hogy az adott adat az Államtitokköri Jegyzékben meghatározott egyik adatfajta körébe tartozik, hanem az is szükséges, hogy a *minősítési eljárás alapján a minősítő kétséget kizáróan megállapítsa*, hogy az érvényességi idő lejárta előtti nyilvánosságra hozatala, jogosulatlan megszerzése vagy felhasználása, illetéktelen személy tudomására hozása, továbbá az arra jogosult részére hozzáférhetetlenné tétele sérti vagy veszélyezteti a Magyar Köztársaság törvényben meghatározott érdekeit. A minősítés fogalma viszont csak az első feltételt említette, a másodikról azonban nem rendelkezett. Végül a fogalom egy szóval sem utalt a minősítési jelölés feltüntetésére, ezért a törvény 9. § (1) bekezdésében található „minősítés alkalmával” kifejezés jelentése nem volt egyértelmű. Ezért *felvetődött a kérdés*, hogy a minősítési jelölés feltüntetése a minősítési eljárásnak, és ezen belül a konstitutív döntésnek szerves része, annak befejező akta, vagy csupán csak egy adminisztratív formáság, a már meghozott döntés megjelenítése, deklarálása. Az első esetben, amíg nem történik meg a minősítési jelölés feltüntetése, addig az adat nem államtitok, ezért az ilyen adatra nézve nem lehet az államtitoksértést elkövetni, mert hiányzik az elkövetési tárgy. A második esetben a minősítési döntés megszületése után az adat államtitokká vált, függetlenül attól, hogy az adathordozón feltüntették-e a minősítési jelölést vagy sem, azaz az ilyen adatra nézve megvalósítható az államtitoksértés.

Ez az értelmezési kérdés a gyakorlatban a *Bős-nagymaros ügyben* jelentkezett. A Népszava című napilap közzétette a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos tárgyalásokról készült jegyzőkönyvet. A jegyzőkönyv eredetileg nem volt minősített irat, ezért az eredeti, irattári és a többi, javarészt szabadon terjedő példányon nem tüntették fel a minősítési jelölést. Később azonban a minősítési eljárást a jogosult lefolytatta és az iratot államtitoknak minősítette, majd a minősítés tényét nyilvánosságra hozta. A napilap ezután tette közzé a dokumentumot. Az ügyben a Fővárosi Főügyészség az első álláspontra helyezkedett és a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette.³⁵

1999 májusában a *Kriminális című hetilapban* megjelent egy „szigorúan titkos” jelzéssel ellátott jegyzőkönyv „a titkosszolgálat maszekolásáról”. A jegyzőkönyv a teljes névvel feltüntetett L. M. nevű törzsszászlósnak – aki a titkosszolgálat tagja volt – a Miniszterelnöki Hivatalban (a felügyelő tárca nélküli miniszter irodájában) történt meghallgatásáról készült. A Fővárosi Főügyészség az NF. 6922/1999. számú határozattal az államtitokértés miatt indult eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette, mert az ügyben súlyos, az elkövetési tárgy megállapíthatóságát kizáró formai hibák történtek, ugyanis a jegyzőkönyvet nem az arra feljogosított személy minősítette titkossá, és az eljárása sem felelt meg a minősítésre vonatkozó törvényi előírásoknak. Az irat minősítője korábban az eredeti munkahelyén, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál delegált minősítési jogkörrel rendelkezett, azonban az ügy tárgyát képező iratot később a Miniszterelnöki Hivatalban minősítette, ahol átmenetileg, berendelés folytán dolgozott. A jogalkotó a minősítésre jogosultak körét a Ttv. 6. § (1) bekezdésében lévő felsorolásban határozta meg. A törvény 6. § (5) bekezdése szerint az (1) bekezdés p) pontjában meghatározott vezető a minősítési jogkörét belső szabályzatban az alárendeltségébe tartozó más személyre írásban átruházhatja. A 6. § (1) bekezdésében található felsorolást az 1997. évi XXXIV. törvény módosította, ugyanis a minősítésre jogosultak körét kiterjesztette az állampolgári jogok országgyűlési biztosaira is. Azonban a jogszabályi felsorolások általában „fontossági sorrendet” is mutatnak, ezért a felsorolást nem a végén, hanem az i) pontba történő beszúrással egészítették ki. Így a felsorolás eredeti i) és azt követő pontjainak a betűjele megváltozott, azaz a betűjelek eggyel lejjebb kerültek. Viszont a módosítás következményeit nem vonták le a felsorolásra visszautaló (5) bekezdésben, nem módosították q) pontra a p) pontot, amely így már nem a rendvédelmi szervek vezetőire (a határőrség, a rendvédelmi szerv központi szervének, a Megelőzési Szolgálatnak a vezetője, valamint az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal bünyügyi igazgatója), hanem a Miniszterelnöki Hivatal vezetőjére és politikai államtitkárára, valamint a Kormány ügyrendje szerint működő testület vezetőjére utalt vissza. Ezt a kodifikációs

hibát a törvényhozó az 1999. évi LXXXV. törvénnyel kiigazította. Végül a minősítést végző a következőket írta az iratra: „Javaslom az információk államtitokká minősítését.” Tehát a minősítésre jogosult nem döntött, hanem csak javasolt, és a javaslat sem tartalmazott indokolást. Ezután ütötte rá az iratra a „szigorúan titkos” bélyegzőt.³⁶

IV. Az államtitoksértés és a szolgálati titoksértés szabályozása a Btk. és a kapcsolódó jogszabályok alapján

A jogalkotó az államtitoksértés, a szolgálati titoksértés és az államtitoksértés feljelentésének elmulasztása bűncselekmények tényállásait a Btk. az államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekményekről szóló XV. Fejezetének a III. címében helyezte el.

1. Államtitoksértés

Az államtitoksértés törvényi tényállását a Btk. 221. §-a határozza meg. A bűncselekmény jogi tárgya: „a Magyar Köztársaság külső és belső biztonsága, más fontos érdeke, az állami szervek, közhatalmi jogosítványokat gyakorló egyéb szervek zavartalan működése”³⁷, elkövetési tárgya az államtitok (Ttv., Nbtv.). A büntetőeljárásban eljáró szervek (nyomozó hatóságok, ügyészségek, bíróságok) joga és kötelessége az államtitokká minősített adat e minőségének a vizsgálata, hogy az adatot az államtitok fogalom formai elemeiben meghatározott feltételeknek, követelményeknek megfelelően minősítették-e (a minősítő minősítésre jogosult volt-e, az adat az Államtitokkörü Jegyzékben meghatározott valamely adatfajtába tartozik-e, a minősítésre a minősítési eljárásban előírt rendben került-e sor), azonban nem jogosultak felülbírálni az adat titkossá minősítését azon az alapon, hogy az államtitok fogalmának materiális eleme (a Magyar Köztársaság törvényben meghatározott érdekeinek sérelme vagy veszélyeztetése) hiányzik.³⁸ A tényállás az alábbi négy elkövetési magatartást tartalmazza.

Az *államtitok jogosulatlan megszerzése*³⁹ aktív tevékenységet jelent, amely kifejezetten a titok birtokbavételére vagy megismerésére irányul (pl. az államtitkot tartalmazó irat ellopása, lefénymásolása, digitalizálása, államtitok megismerésére jogosult személyek beszélgetésének kihallgatása stb.). A megszerzés megállapításához nem szükséges az államtitok tartalmának tényleges megismerése. A Ttv. pontosan meghatározza, hogy ki jogosult államtitok megismerésére, ezért ezzel az elkövetési magatartással államtitoksértést csak az valósíthat meg, aki az államtitok megismerésére, illetve birtoklására a Ttv. alapján vagy egyéb jogszerű módon nem jogosult. Nem mi-

nősül megszerzésnek, ha valaki véletlenül jut az államtitok birtokába (például, ha valaki államtitkot tartalmazó iratot talál). Befejezett a cselekmény, ha az elkövető az államtitkot birtokába vette vagy annak tartalmát megismerte.⁴⁰

Az *államtitok jogosulatlan felhasználása*⁴¹ esetén az elkövető a jogszerűen vagy legalább is nem „megszerzés útján” birtokába, illetve tudomására jutott államtitok információtartalmával a rendeltetésétől eltérő céllal, a saját vagy más érdekében felhasználva visszaél. Például, ha valaki a jelentősebb árfolyam-politikai döntés érvényesülésének napja és mértéke ismeretében köt tőzsdei ügyletet (Államtitokkörüi Jegyzék 30. pont; érdekesség, hogy az Államtitokkörüi Jegyzék többi pontjával ellentétben itt az érvényességi időt nem években határozzák meg, hanem az árfolyam-politikai döntésre vonatkozó kormánydöntés időpontjáig). A felhasználás befejezettsége független attól, hogy a haszon ténylegesen bekövetkezik-e vagy sem.⁴²

Az *illetéktelen személy részére történő hozzáférhetővé tétel*⁴³ az államtitkot a Ttv. alapján vagy egyéb jogszerű módon ismerő vagy birtokló személynek olyan tevékenységgel vagy mulasztással megvalósuló magatartása, melynek eredményeképpen illetéktelen személy államtitok birtokába kerülhet vagy államtitok tartalmáról tudomást szerezhet. Illetéktelen személy az, aki minősített adat megismerésére nem jogosult.⁴⁴ Tipikus elkövetési magatartás az államtitok nyilvánosságra hozatala,⁴⁵ az államtitok közlése vagy az államtitkot tartalmazó irat olyan helyen hagyása, ahol ahhoz illetéktelen személyek is hozzáférhetnek. A Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti Főosztálya és a Katonai Ügyészség Katonai Ügyek Főosztályának *NF. 226/2001/26. és F.IX 001/40/2002. számon kiadott állásfoglalásai* szerint önmagában a minősített irat hiányát eredményező magatartás nem minősül államtitoksértésnek, illetve szolgálati titoksértésnek, még az alapos gyanú megállapításához sem elegendő. Ezen bűncselekmények megvalósulásához szükséges annak bizonyítása is, hogy a minősített adatot illetéktelen személy is megismerte, vagy a minősített adat olyan helyen található, ahol azt illetéktelen személy megismerheti.⁴⁶ A hozzáférhetővé tétel megállapításához nem szükséges a tényleges birtokba vétel vagy a tudomásszerzés. A cselekmény befejeződik, ha illetéktelen személy olyan konkrét helyzetbe kerül, hogy államtitok birtokába juthat, vagy annak tartalmát megismerheti.⁴⁷

Az *illetékes személy részére történő hozzáférhetővé tétel*⁴⁸ az államtitkot a Ttv. alapján vagy egyéb jogszerű módon ismerő vagy birtokló személynek olyan tevékenységben vagy mulasztásban megnyilvánuló magatartása, mely következtében az államtitok megismerésére, birtoklására jogosult személy átmenetileg vagy végleg ki van rekesztve az államtitok megismeréséből vagy annak birtoklásából. Tipikus elkövetési magatartás, amikor az elkövető az államtitkot megsemmisíti, megváltoztatja, elrejtji, létezését leta-

gadja, közlését megtagadja vagy a számítástechnikai rendszerrel kezelt adatok esetében a belépési kódot megváltoztatja. A cselekmény befejezetté válik, ha a jogosultnak már nincs meg a reális lehetősége, hogy az államtitokhoz hozzáférhessen.⁴⁹

A bűncselekménynek *három minősített esete van*. Az első két minősített esetet, a különösen fontos államtitokra és a súlyos hátrányt okozva elkövetett államtitoksértést a 221. § (2) bekezdésének a) pontja határozza meg. Az államtitok különösen fontos jellegét mindig csak a konkrét eset összes körülményének a mérlegelése alapján lehet megállapítani. Különösen fontos lehet az az államtitok, amely a Magyar Köztársaság kiemelkedően fontos érdekeivel függ össze. A súlyos hátrány okozása a bűncselekmény eredménye, ezért az elkövetési magatartás és az eredmény között okozati összefüggésnek kell fennállnia. Az elkövetőt a súlyos hátrány okozása tekintetében legalább gondatlanságnak kell terhelnie (Btk. 15. §). Súlyos hátrány lehet a Magyar Köztársaság nemzetközi kapcsolatainak vagy nemzetközi kereskedelmének a megzavarása vagy megszakadása. A harmadik minősítő körülmény, ha az államtitok illetéktelen külföldi személy részére válik hozzáférhetővé.⁵⁰ A Ttv. 2. § (1) bekezdésének 13. pontja szerint külföldi személy a nem magyar állampolgárságú személy. Az elkövető tudatának ki kell terjednie arra, hogy a magatartásának következményeképpen az államtitok illetéktelen külföldi személy részére válik hozzáférhetővé. A jogalkotó a 221. § (4) bekezdésében büntetni rendeli a minősített esetekre vonatkozó *előkészületet*. Államtitok jogosulatlan megszerzésének a kísérlete akkor valósul meg, amikor az elkövető magatartása közvetlenül az államtitok megszerzésére irányul, például, amikor behatol abba a helyiségbe, ahol államtitkot őriznek, hogy azt megszerezze. Államtitok jogosulatlan felhasználásának nincs kísérlete, a felhasználással a cselekmény befejeződik. Az illetéktelen személy részére történő hozzáférhetővé tétel és az illetékes személy részére történő hozzáférhetetlenné tétel esetében lehetséges a kísérlet, ilyenkor az elkövető cselekményének közvetlenül a hozzáférhetővé vagy a hozzáférhetetlenné tételre kell irányulnia, de az nem következik be.⁵¹

Az államtitok jogosulatlan megszerzése csak *egyenes szándékkal* követhető el, az elkövető tisztában van az adat államtitok jellegével, tudata átfogja az általa tanúsított elkövetési magatartást is, annak következményeit kívánja. A másik három elkövetési magatartás – a minősített eseteket is beleértve – *szándékosan és gondatlanul* is megvalósítható. Államtitok jogosulatlan felhasználása akkor állapítható meg gondatlanságból, ha az elkövető nem tudta, de a tőle elvárható figyelem vagy körültekintés kifejtése esetén tudhatta volna, hogy az általa felhasznált adat államtitok. Államtitok illetéktelen személy részére hozzáférhetővé vagy illetékes személy részére hozzáférhetetlenné tétele esetén a gondatlanság a hozzáférhetővé tétel, illetve a hozzáférhetet-

lenné tétel tekintetében állapítható meg. Azonos alkalommal több államtitok megszerzése vagy felhasználása *természetes egység*. Több államtitokra különböző alkalmakkal történő elkövetés – egységes akarat-elhatározás és rövid időköz esetén – *folytatólagos egység* lehet, egyébként *halmazat*. Az államtitok megszerzése és utána a felhasználása természetes egységet képez, a minősítés alapja a megszerzés, a felhasználás pedig büntetlen utócselékmeny. Ha a hivatalos személy a jogszerűen megismert államtitkot jogosulatlanul használja fel, akkor az államtitoksértés bűnhalmazatban áll a hivatali visszaéléssel. A hivatali vesztegetés is bűnhalmazatba kerülhet az államtitoksértéssel, ha az elkövető a hivatali vagy munkaköri kötelességét előnyért megszegve követi el az államtitoksértést. Aki hírszerző tevékenység keretében idegen hatalom vagy idegen szervezet részére államtitkot szolgáltat ki, az nem államtitoksértést, hanem a kémkedés minősített esetét⁵² valósítja meg.⁵³

A bírói gyakorlat: *Föv. Bír., 12. TB. 9606/1976/5. sz.*: A vádlott az egyik külföldi követségen dolgozott. Amikor hivatali szobát változtatott, államtitkokat tartalmazó iratokat vitt a lakására. A lakás egy többemeletes lakóházban volt, amelyet egy külföldi állampolgártól bérelt. Az iratokat az egyik szobában található üvegezett könyvszekrényben helyezte el. Így a bíróság megállapítása szerint az iratokat mások által hozzáférhető módon tárolta. Azt a körülményt, hogy az államtitkok nem jutottak illetéktelen személy tudomására, a bíróság a büntetés kiszabása körében értékelte. A bíróság szerint a hozzáférhetővé tétel mindaddig megvalósult, amíg a vádlott az iratokat a biztonsági előírásoktól eltérően tárolta. A bíróság szándékos bűnösséget állapított meg, mert „a vádlott tudata átfogta, hogy hozzáférhetőség objektíve lehetséges”.⁵⁴

Budapesti Katonai Bíróság, KB. II. 012/1984.: A bíróság hozzáférhetővé tétellel elkövetett államtitoksértésnek minősítette annak a vádlottnak a cselékmenyét, aki munkaviszonyának megszűnésekor államtitkokat tartalmazó iratokat „engedély nélkül a lakására szállította és lefoglalásukig az egyik szekrény felső polcán tárolta”. Az ügyben a fellebbvitel során a Legfelsőbb Bíróság is azonos módon foglalt állást (*Katf. III. 015/1984.*). Megállapította, hogy „az okmányok olyan titkokat tartalmaztak, amelyeknek illetéktelen személy tudomására jutása a Magyar Népköztársaság fontos érdekét veszélyeztetné”.⁵⁵

BH2007. 397. Az államtitoksértés megvalósulásának nem feltétele az adott dokumentum helyes vagy helytelen minősítése, és a titkosítás hosszabb vagy rövidebb idejének sincs jelentősége. Annak van jelentősége, hogy az irat titkos minősítését az ahhoz hozzájutó személyek, az iraton lévő jelzések, vagy az irat tartalma alapján felismerhették-e.

2. Szolgálati titoksértés

A szolgálati titoksértés törvényi tényállását a *Btk.* 222. §-a határozza meg. A bűncselekmény *jogi tárgya* az állami szervek és a közhatalmi jogosítványokat gyakorló egyéb szervek zavartalan működéséhez fűződő társadalmi érdek, *elkövetési tárgya* a Ttv. alapján meghatározott szolgálati titok. A 222. § (1) bekezdésének a) és b) pontja három elkövetési magatartást határoz meg: szolgálati titok jogosulatlan megszerzése, szolgálati titok jogosulatlan felhasználása és a szolgálati titok illetéktelen személy részére történő hozzáférhetővé tétele. Ezek az elkövetési magatartások megegyeznek az államtitoksértésnél tárgyalt elkövetési magatartásokkal, *különbség* csak az elkövetési tárgyban van, ezért az államtitoksértésnél elmondottak itt is megfelelően irányadóak. További eltérés, hogy a jogalkotó az államtitoksértéssel ellentétben a szolgálati titok illetékes személy részére történő hozzáférhetetlenné tételét – társadalomra való veszélyességének csekély foka miatt – nem bünteti. A 222. § (2) és (3) bekezdése három *minősített esetet* határoz meg: súlyos hátrány okozása, ha szolgálati titok illetéktelen külföldi személy részére hozzáférhetővé válik, és ha katonai szolgálati titok illetéktelen külföldi személy részére hozzáférhetővé válik. A súlyos hátrány okozása, illetve az illetéktelen külföldi személy részére történő hozzáférhetővé tétel esetében utalok az államtitoksértésnél elmondottakra. A katonai szolgálati titoknak minősülő adatok körét a honvédelmi vonatkozású szolgálati titokkörről szóló 11/1995. (XI. 14.) HM rendelet melléklete tartalmazza. Szolgálati titok jogosulatlan megszerzésével megvalósuló szolgálati titoksértés *tettese* csak olyan személy lehet, aki a szolgálati titok megismerésére, illetve birtoklására a Ttv. alapján vagy más jogszerű módon nem jogosult. Szolgálati titok jogosulatlan felhasználásával vagy illetéktelen személy részére történő hozzáférhetővé tételével elkövetett szolgálati titoksértést tettesként az követheti el, aki a szolgálati titok megismerésére a Ttv. alapján jogosult vagy a szolgálati titok birtokába egyéb jogszerű módon jutott. A bűncselekményt *csak szándékosan* lehet elkövetni. A bűncselekmény megvalósulási stádiumai tekintetében az államtitoksértésnél elmondottak itt megfelelően alkalmazandóak. Több szolgálati titoknak azonos alkalommal történő megszegése *természetes egységet* képez. Államtitok és szolgálati titok egy tevékenységgel való megszerzése esetén *valódi anyagi halmazat* létesül. A szolgálati titoksértés hivatali visszaéléssel és hivatali vesztegetéssel is *bűnhalmazatba* kerülhet.⁵⁶

A bírói gyakorlat: *BHI981. 127.*: Ha a gyári alkalmazott a külföldi partner vállalat ügyintézőjének a várható termelés volumenéről, a gyártmányok jellegéről, az üzletkötések irányáról stb. adatokat szolgáltat ki: a szolgálati titoksértés minősített esetet valósítja meg.

FBK 1993/24. A szolgálati titoktartás vétségének feltételei (Fővárosi Bíróság 16. B. 340/1993/2.).

BHI1994. 358.: A szolgálati titok-sértés vétségét nem valósítja meg, aki a szolgálati titkot tartalmazó iratot a lakásán olyan helyen tárolja, ahol azt hozzátartozói esetleg megszerezhették volna, de a szándéka nem irányult e titok hozzáférhetővé tételére.

BHI1999. 487.: Nem valósítja meg a szolgálati titok-sértés vétségét, ha a vádlott a tanúk zártan kezelt adatait tartalmazó borítékokat feltépi azért, hogy a tanúk személyi adatait megszerezze.

3. Államtitoksértés feljelentésének elmulasztása

Az államtitoksértés feljelentésének elmulasztása bűncselekmény törvényi tényállását a *Btk. 223. §-a* határozza meg. A jogalkotó az államtitok büntetőjogi védelmét kívánta teljesebbé tenni, amikor ezt a tényállást bűnkapcsolatként az államtitoksértéshez kapcsolta. A jelentéstételi kötelezettség az államtitoksértés előkészületére, illetve a még le nem leplezett, kísérleti vagy befejezett stádiumban lévő szándékos államtitoksértés alap- és minősített esetére terjed ki. A törvény tehát nem terjeszti ki a jelentéstételi kötelezettséget a gondatlanul elkövetett államtitoksértésre és a szolgálati titoksértésre, mert ezeknek a cselekményeknek kisebb fokú a társadalomra veszélyességük. A jelentéstételi kötelezettség jelenlegi megfogalmazása ahhoz a *lehetetlen helyzethez is vezet*, hogy míg az államtitoksértés alapesetére irányuló előkészület nem, addig a hozzá kapcsolódó jelentéstételi kötelezettség elmulasztása büntetendő. Ezért a védett jogi tárgyra tekintettel *indokoltnak tartom* az előkészület büntetendőségének a kiterjesztését az államtitoksértés alapesetére is. A tudomásszerzés akkor minősül hitelt érdemlőnek, ha közvetlen személyes észlelésen, illetve közvetett – szóbeli, írásbeli – közlésen vagy tárgyi bizonyítékon alapul, és alkalmas arra, hogy az elkövetőben az államtitoksértés elkövetésére irányuló alapos gyanút alakítson ki. A *mihelyt teheti fordulat* arra utal, hogy a jelentést a tudomásszerzést követően haladéktalanul meg kell tenni. Az adott ügy összes körülményének figyelembevételével kell megvizsgálni azt, hogy az elkövetőnek volt-e lehetősége arra, hogy már korábban jelentést tegyen, vagy hogy valóban hitelt érdemlő információval rendelkezett-e. A hatóság elsősorban a büntetőügyekben eljáró hatóságokat jelenti, azonban adott esetben az államigazgatási szerveket és egyéb hatóságokat is ebbe a körbe lehet vonni. A jelentésen általában szabályszerű feljelentést vagy alakszerűtlen bejelentést kell érteni. A 223. § (2) bekezdése alapján az államtitoksértés feljelentésének elmulasztása miatt az elkövető hozzátartozója büntethetőséget kizáró ok miatt *nem büntethető*. Mivel a bűncselekmény tiszta mulasztási bűncselekmény, ezért a *kísérlete* fogalmilag

kizárt. A bűncselekmény bűnkapcsolati jellegéből következik, hogy a bűncselekményt az államtitoksértést tettesként vagy részesként megvalósító személyeken kívül bárki elkövetheti. A bűncselekmény *csak szándékosan* követhető el. Ha az elkövető az államtitoksértést megvalósító személynek előzetesen megígéri, hogy nem tesz jelentést, akkor az elkövető ezzel a szándékerősítő közléssel az államtitoksértés kísérletének vagy befejezett alakzatának részesévé – pszichikai bűnsegéddé – válik.⁵⁷ Az államtitoksértés alapesetére irányuló előkészület, a gondatlanságból elkövetett szolgálati titoksértés és a titokvédelmi szabályok egyéb megszegése nem bűncselekmény, hanem az *egyes szabálysértésekről szóló 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet* 25. §-a alapján titokvédelmi szabálysértés.⁵⁸

Az ismertté vált államtitoksértés, szolgálati titoksértés és államtitoksértés feljelentésének elmulasztása bűncselekmények gyakorisága az elmúlt években a következőképpen alakult:⁵⁹

	ÁLLAMTITOKSÉRTÉS	SZOLGÁLATI TITOKSÉRTÉS	ÁLLAMTITOKSÉRTÉS FELJELENTÉSÉNEK ELMULASZTÁSA
1992	5	3	-
1993	4	6	2
1994	6	4	1
1995	6	9	1
1996	4	4	8
1997	10	3	2
1998	11	2	5
1999	5	2	1
2000	14	3	3
2001	11	6	-
2002	15	5	1
2003	6	1	1
2004	14	5	-
2005	5	1	1
2006	6	2	1
2007	6	2	-

Jegyzetek

- ¹ Hargitai József: Államtitok és sajtószabadság. Magyar Jog 1999. 12. sz. 726-727. o.
- ² Gömbös Sándor: Korkép a titokvédelem helyzetéről. Gondolatok az új titokvédelmi törvény előkészítéséhez. Belügyi Szemle 2005. 6. sz. 56., 61. o. és Tóth Mihály: Titkokkal átszótt büntetőjog. Iustum Aequum Salutare 2005. 1. sz. 57. o.
- ³ A bevezetést lásd Hargitai: i.m. 718. o.
- ⁴ Gömbös: i.m. 58-59. o.
- ⁵ Bócz Endre: Az államtitok fogalmáról és az államtitoksértésről. Magyar Jog 2000. 5. sz. 259. o., Hargitai: i.m. 724. o.
- ⁶ Gömbös: i.m. 58. o., Ocskovszky János: Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló új jogi szabályozás sajátosságai. Belügyi Szemle 1996. 3. sz. 18. o.
- ⁷ Bócz: i.m. 257. o.
- ⁸ Gömbös: i.m. 58-59. o.
- ⁹ 34/1994. (VI. 24.) AB határozat
- ¹⁰ Dudás Gábor: Az adatvédelem és a titokvédelem néhány gyakorlati kérdése. Belügyi Szemle 1999. 11. sz. 3-4. o., Majtényi László: Közérdekű adat – személyes adat – nyilvános adat – titok (történeti, logikai, fogalmi problémák). In: Tízéves az Adatvédelmi Biztos Irodája. Adatvédelmi Biztos Irodája, Budapest 2006. 76. o., Ocskovszky: i.m. 18. o.
- ¹¹ Tóth: i.m. 57. o.
- ¹² Ocskovszky: i.m. 19. o.
- ¹³ Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. Második kiadás I. (Szerk.: Berkes György) HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2007. 935-937., 940/1. o.; Balogh Agnes: Büntetőjog II. Különös Rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2008. 211. o., Dudás: i.m. 5-6. o., Tóth: i.m. 67-68. o.
- ¹⁴ Berkes: i.m. 483. o.
- ¹⁵ Berkes: i.m. 940-940/1. o., Tóth: i.m. 57-58. o.
- ¹⁶ Dudás: i.m. 6. o. és Kerekes Zsuzsa – Zombor Ferenc: Az információs jogok és a sajtó. A média lehetőségei és korlátai. INDOK, Budapest 1999. 25. o.
- ¹⁷ Majtényi: i.m. 77. o.
- ¹⁸ Ttv. 2. § (1) bek. 2. pont
- ¹⁹ Majtényi: i.m. 52-53., 73-77. o., Bócz: i.m. 262. o.
- ²⁰ Ttv. 2. § (1) bek. 9. pont
- ²¹ Berkes: i.m. 644. o., Gömbös: i.m. 62-63. o., Ocskovszky János: i.m. 20-21. o., Dudás: i.m. 6-7. o.; Bócz: i.m. 259-260. o. és a Ttv. indokolása
- ²² Ttv. 7. § (1) bek.
- ²³ Dudás: i.m. 9. o. és Gömbös: i.m. 62. o.
- ²⁴ Ttv. 6. § (1) bek.
- ²⁵ Például a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok szolgálati titokkörének megállapításáról szóló 3/1995. (XII. 19.) TNM rendelet
- ²⁶ Ocskovszky: i.m. 21-22. o. és a Ttv. indokolása
- ²⁷ Blaskó Béla – Miklós Irén – Pallagi Anikó – Schubauer László – Zentai Ágnes: Büntetőjog. Különös Rész I. Átdolgozott kiadás. Főiskolai jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére. Rejtjel Kiadó, Budapest 2004. 162., 164. o., A Büntető Törvénykönyv Magyarázata. II. kötet. Különös Rész (1). (Szerk.: Kis Norbert) A Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2006. 780., 784. o., Gömbös: i.m. 61. o., Ocskovszky: i.m. 22. o., a Ttv. indokolása
- ²⁸ Ttv. 6. § (1) bek. a)-z) pontok
- ²⁹ Ttv. 2. § (1) bek. 1. pont

- ³⁰ Dudás: i.m. 7. o., Kerekes – Zombor: i.m. 21. o., Ocskovszky: i.m. 22-24. o., a Ttv. indokolása
- ³¹ Ttv. 2. § (1) bek. 12., 10. pontok
- ³² Ttv. 2. § (1) bek. 7., 8. pontok
- ³³ Például az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény 8. §-a.
- ³⁴ Gömbös: i.m. 60-61., 68-70. o., Ocskovszky: i.m. 24-27. o., a Ttv. indokolása
- ³⁵ Fővárosi Főügyészség NF. 8300/1998. sz., Bósz: i.m. 259-263. o., Tóth: i.m. 63-67. o.
- ³⁶ Bócz: i.m. 264-265. o., Tóth: i.m. 63-65. o.
- ³⁷ Balogh: i.m. 205. o.
- ³⁸ Berkes: i.m. 644. o., Bócz: i.m. 262. o., Hargitai: i.m. 726. o.
- ³⁹ Btk. 221. § (1) bek. a) pont
- ⁴⁰ Berkes: i.m. 644-645. o., Kis: i.m. 780. o.
- ⁴¹ Btk. 221. § (1) bek. b) pontjának első fordulata
- ⁴² Balogh: i.m. 207. o., Kis: i.m. 780-781. o., A Büntető Törvénykönyv Magyarázata 2. (Szerk.: Jakucs Tamás) KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2004. 790. o.
- ⁴³ Btk. 221. § (1) bek. b) pontjának második fordulata
- ⁴⁴ Ttv. 2. § (1) bek. 5. pont
- ⁴⁵ Ttv. 2. § (1) bek. 6. pont
- ⁴⁶ Gömbös Sándor: Jelentés a Rendőrség Iratkezelési Szabályzatának érvényesüléséről, az ügykezelés és a titokvédelem helyzetéről. ORFK Tájékoztató 2003. 2. Különszám 9. o.
- ⁴⁷ Berkes: i.m. 645. o., Kis: i.m. 780. o.
- ⁴⁸ Btk. 221. § (1) bek. b) pontjának harmadik fordulata
- ⁴⁹ Balogh: i.m. 207. o., Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös Rész. Hatodik, átdolgozott kiadás. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2007. 277. o., Berkes: i.m. 645. o., Kis: i.m. 780-781. o.
- ⁵⁰ Btk. 221. § (2) bek. b) pont
- ⁵¹ Balogh: i.m. 207. o., Berkes: i.m. 646. o., Kis: i.m. 781-782. o.
- ⁵² Btk. 147. § (2) bek.
- ⁵³ Balogh: i.m. 207-208. o., Berkes: i.m. 645-646. o., Blaskó – Miklós – Pallagi – Schubauer – Zentai: i.m. 162-163. o., Jakucs: i.m. 791-792. o., Kis: i.m. 781-782. o.
- ⁵⁴ Pajcsics József: A titokvédelem. Rendészeti Szemle 1991. 6. sz. 23. o.
- ⁵⁵ Uo.
- ⁵⁶ Balogh: i.m. 208-210. o., Berkes: i.m. 646-648. o., Blaskó – Miklós – Pallagi – Schubauer – Zentai: i.m. 163-165. o., Jakucs: i.m. 792-793. o., Kis: i.m. 783-785. o.
- ⁵⁷ Balogh: i.m. 208. o., Berkes: i.m. 649. o., Blaskó – Miklós – Pallagi – Schubauer – Zentai: i.m. 166. o., Jakucs: i.m. 794. o., Kis: i.m. 781. o.
- ⁵⁸ Berkes: i.m. 645-646., 648. o., Kis: i.m. 782. o.
- ⁵⁹ Tájékoztató az egységes rendőrségi és ügyészségi bűnügyi statisztika adataiból

Mucsi Brigitta

A gyermek védelme az európai büntetőjogokban*

A XX. század második felének egyik legnagyobb *vívmánya* a jog területén a gyermekek jogainak elismerése, hiszen ahhoz, hogy a gyermekek a társadalom teljes értékű tagjaivá váljanak, testi és lelki fejlődésüknek egyaránt teljesnek kell lennie. Ugyancsak a XX. században indultak el azok a *kutatások*, amelyek a gyermek- és fiatalkori bűnözés okait kezdték el vizsgálni. Az *Európa Tanács* felmérése szerint a gyermekkorúak és a fiatalkorúak bűnözése számos gazdasági és társadalmi folyamattal áll összefüggésben.¹ A különböző kutatások bizonyították, hogy a fiatalkorú és gyermekkorú bűnözők nagy része maga is áldozata volt valamilyen bűncselekménynek ezt megelőzően. Éppen ezért a gyermek- és fiatalkorú bűnözés egyik megelőző eszköze lehet e korosztály fokozottabb védelme az őket érő támadásokkal szemben. Ezt a védelmet a *korszerű gyermekvédelmi rendszer* mellett a *büntetőjog* tudja ellátni a maga eszközeivel. Habár a büntetőjog csak végső eszköz lehet, szerepe rendkívül jelentős, hiszen a súlyos sérelmekkel szemben a gyermekvédelem közigazgatási eszközei nem elegendőek. Ezt a nemzetközi konferenciák is felismerték, ezért számos *nemzetközi egyezményben* kötelezik az államokat arra, hogy a büntetőjog eszközével is lépjenek fel a gyermek- és fiatalkorúakat támadó személyekkel szemben. Az ENSZ égisze alatt született egyezmények közül a legfontosabb a *Gyermek jogairól szóló Egyezmény*, amelyet 1989. november 20-án írtak alá New York-ban, hazánkban pedig az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdettek ki. Az Egyezmény szerint az állam kötelessége, hogy megtegyen minden intézkedést annak érdekében, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás, az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás bármilyen formájától. Az állam ezt a kötelességét elsősorban speciális törvények megalkotásával, valamint szükség szerint a büntetőjog eszközével teljesítheti. Az Egyezmény nevesít néhány büntetőjogilag releváns részterületet, így a nemi kizsákmányolást és nemi erőszakot, valamint a gyermekrablást és -kereskedelmet. A Gyermekjogi Egyezmény mellett az ENSZ égisze alatt született fontosabb egyezmények a Nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről

---

* E tanulmány alapjául szolgáló dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencián „Büntetőjogi Tagozat II. – Különös Rész I.” szekcióban második helyezést ért el. Konzulens: Dr. Hornyák Szabolcs

szóló *Jegyzőkönyve*, valamint a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről a *Nemzetközi Munkaügyi Konferencia* 1999. évi 87. ülészakán elfogadott, 182. számú *Egyezmény* szól, amelyet a 2001. évi XXVIII. törvény hirdetett ki Magyarországon. Az *Európai Unió* a gyermekek jogainak előmozdítása érdekében évek óta sokirányú tevékenységet folytat, amely különösen a következőkre terjed ki: a gyermekekkel szembeni erőszak minden formája elleni közdelemre, a gyermekkereskedelemre, a gyermekek szexuális kizsákmányolására. A jogharmonizáció jegyében készült az *Európai Unió Tanácsának 2002/629/IB kerethatározata a gyermekkereskedelem elleni küzdelemről*. Ebben meghatározzák, hogy a gyermekekkel szembeni erőszak – amely a kulturális környezettől, szociális helyzettől, oktatástól, jövedelmi helyzettől és etnikai származástól függetlenül jelentkezik – a gyermekek jogainak különösen széleskörű megsértését jelenti, és a gyermekek fejlődési szükségleteit is veszélyezteti.²

I. Az élet és testi épség elleni bűncselekmények

Az *újszülött megölésének* tényállása a magyar büntetőjog fejlődésében sajátos utat járt be, amely talán még nem lezárt és további változások is bekövetkezhetnek. Jelenleg az *emberölés minősített esetének* minősül, mint 14 éven aluli személy megölése. Korábban azonban megjelent mind az alapesetként, mind a privilegizált esetként történő szabályozás. Ezek a sajátosságok egész Európára érvényesek. Van, ahol alapesetként történik a szabályozás (például Franciaország, Törökország), van, ahol a jelenlegi magyar szabályozáshoz hasonlóan a minősített esetként (például Észtország, Lettország), de a legjellemzőbb a privilegizált esetként történő szabályozás (például Belgium, Norvégia). A privilegizált esetként történő szabályozás indoka a speciális elkövető, az anya különleges fizikai és pszichikai állapota, és ennek az elkövetés idejével, a szülés alatt illetve közvetlenül utána történő elkövetéssel való összefüggése. Bár a magyar Btk. a 14 éven aluli személy sérelmére elkövetett minősített emberölésen kívül más, kifejezetten a gyermekeket védő bűncselekményt nem tartalmaz e cím alatt, más kódexekben igen változatos bűncselekmények találhatók e kategórián belül. Általában minősített esetként jelenik meg a szabályozás, de megtalálhatók külön törvényi tényállásban szabályozott cselekmények is. Ilyen bűncselekmények a *testi sértés* és annak minősített esetei, valamint a *fertőző betegséggel, illetve HIV-vírussal megfertőzés*. Az *öngyilkosságban közreműködés* esetén a magyar dogmatika szerint, ha az elkövető a 14 éven alulit rábírja, vagy számára segítséget nyújt az öngyilkossághoz, akkor nem öngyilkosságban közreműködés, hanem emberölés közvetett tetteseként

felel. Az ukrán, a szerb, a román és a szlovén törvény emellett minősített esetként szabályozza a 18 éven aluli számára nyújtott segítséget vagy rábírást. Végül meg kell említeni, hogy a magyar szabályozásban a *gondozás elmulasztása* bűncselekmény tekintetében a magyar törvény kizárja a kiskorú sérelmére történő elkövetést. Ezt a miniszteri indokolás tartalmazza, amely szerint a kiskorú gondozásának elmulasztása esetén a kiskorú veszélyeztetésének első tényállása mint speciális tényállás alkalmazandó. Más országokban azonban nincs jelen ez a kizárás. Így a gondozás elmulasztásának minősített esete a gyermek sérelmére történő elkövetés, pl. Ukrajnában és Belgiumban.

II. A család és ifjúság elleni bűncselekmények

E társadalmi viszonyok büntetőjogi védelmének szükségessége nem kétséges, hiszen a család és az ifjúság társadalmi szerepe és funkciója ezt elengedhetetlenné teszi. A családvédelem jó megszervezése előmozdítja az ifjúság helyes irányú fejlődését, ennek pedig kriminológiai szempontból, a bűnözés csökkentése szempontjából van igen komoly jelentősége.³ Bár a gyakorlatban nehezen választhatók el egymástól, mégis érdemes két csoportba osztva tárgyalni ezeket a bűncselekményeket: vannak a család elleni bűncselekmények, és vannak az ifjúság elleni bűncselekmények. A *felosztás alapja*, hogy a család elleni bűncselekményeknél nem feltétlenül a gyermeket magát, hanem inkább az ő (és esetenként más nagykorú) családi érdekeit védi a törvény, míg az ifjúság elleni bűncselekményeknél a kiskorút a közvetlen környezetéből kiemelve, az ő fejlődését védi a törvényhozó.⁴

A *család elleni bűncselekmények* jellemzője, hogy azok általában nemcsak a gyermek sérelmére követhetők el, mégis ez a jellemző elkövetés. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye is hangsúlyozza, hogy a *gyermeknek joga van ahhoz, hogy vér szerinti családjában nevelkedjen*, és csak súlyos veszélyeztetése esetén emeljék onnét ki. Ezek a bűncselekmények éppen ezt a jogot védik. A családvédelmet szolgáló intézmények egyidősek magával a család intézményével. A család büntetőjogi védelmének fontossága nem kérdőjelezhető meg. Már a római jog büntetőjogában is ismert volt család sérelmére elkövetett bűncselekmény.⁵ Éppen ezért napjaink büntető kódexében is fellelhetők ezek a tényállások, védve a családi állapotot, a gyermek és a szülők kapcsolattartási jogát, valamint a szülői felügyelet jogát is. Ilyen bűncselekmény a családi állás megváltoztatása, a tartás elmulasztása, a gyermek jogtalan elvitele és a kapcsolattartás akadályozása. Ezek azok a tényállások, amelyek a legegységesebben vannak szabályozva egész Európában, hasonlóan a magyar szabályozáshoz.

Az *ifjúság ellen bűncselekmények* már magának a kiskorúnak a testi, lelki, értelmi és érzelmi fejlődését védik. A kiskorúak általában nem tudnak maguk gondoskodni a szükségleteikről és a biztonságukról, ezek az őket gondozó, nevelő, felügyelő nagykorú személyek kötelességei. Az ifjúság elleni bűncselekmények az ezeket a kötelezettségeket megszegőkkel szemben jelentenek ultima ratioként végső megoldást. A *magyar Btk.-ban* egyedül a gyermek veszélyeztetése tekinthető ilyen bűncselekménynek, amelyet jellegénél fogva gyűjtő-bűncselekménynek tekinthetünk, hiszen az egyes szakaszok különböző tényállásokat, elkövetési magatartásokat tartalmaznak, amelyeket más törvénykönyvek külön-külön tárgyalnak. Így külön lehet választani a gyermek testi és értelmi fejlődését veszélyeztető bűncselekményeket, valamint a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyeztető bűncselekményeket. A gyermek testi és értelmi fejlődésének veszélyeztetéséért az *elkövető* csak akkor *felelős*, ha az okozati összefüggésben áll a súlyos kötelességszegéssel. A testi fejlődést veszélyezteteti *például* a gyermek bántalmazása, éheztetése. Az értelmi fejlődést leggyakrabban a gyermek iskolába nem járatása veszélyezteteti. A bűncselekmény elkövetője minden országban csak a gyermek nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy lehet. Azonban itt sem minden törvény védi egészen 18 éves koráig a gyermeket. Ennek indoka abban is keresendő, hogy egy 16-17 éves fiatal adott esetben már képes a saját ellátásáról gondoskodni akár önállóan is, ezért nem számít már olyan fokú veszélyeztetésnek a szülői kötelezettség elhanyagolása, hogy ez büntetőjogi értékelést vonjon maga után.

A *gyermek erkölcsi fejlődését veszélyeztető bűncselekmények* közé sorolandó a gyermek rábírása bizonyos cselekmények elkövetésére. Itt általában *sui generis* felbujtó jellegű magatartásokat találunk. Kétségtelenül a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyezteteti a gyermek rábírása vagy rábírti törekvése bűncselekmény elkövetésére. A *magyar Btk.-ban a gyermek züllött életmód folytatására történő rábírása* számít még bűncselekménynek, amelyet minden nagykorú elkövethet. A züllöttség olyan életfelfogást, eszmerendszert jelent, amely erős negatív erkölcsi megítélést vált ki. A züllött életmód folytatása pedig huzamosabb időn keresztül tanúsított, erkölcsileg igen súlyosan kifogásolható életvitelt jelent.⁶ A társadalmi felfogás szerint ilyennek számít a gyermek iszákos életmódja vagy a gyermek koldultatása. Bizonyos országokban azonban *ennél szűkebben határozzák meg*, hogy milyen erkölcstelen életvitelre történik a gyermek rábírása. Így például a lengyeleknél vagy a svájciaknál az *alkoholizáló, italozó életmódra* történő rábírás számít bűncselekménynek. A szlovénoknál, és a törököknél a *koldulásra történő rászoktatást* szankcionálják a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyeztető magatartás-ként. A gyermekek erkölcsi fejlődését ezeken az elkövetési magatartásokon kívül *más módon* is lehet veszélyeztetni. A magyar és a francia büntetőjog

nyitott törvényi tényállást alkalmaz, vagyis minden olyan magatartás büntendő, amely veszélyezteti a kiskorú erkölcsi fejlődését. Más országok azonban nem minden esetben tartalmazznak ilyen nyitott törvényi tényállást, hanem kiemelnek egyes magatartásokat, amelyek mindenképpen veszélyesek a gyermek erkölcsi fejlődésére. A leggyakrabban ezek *szexuális cselekmények*. Az indok, ami miatt ezeket a cselekményeket nem a szexuális cselekmények közé sorolom, az az, hogy ezeknél a bűncselekményeknél az elkövető nem a gyermeket használja fel a bűncselekmény eszközéül, nem a gyermek kizsákmányolása a célja. Ebbe a kategóriába tartozik a gyermekeknek pornográf jellegű képek, rajzok, filmek vagy pornográf műsorok, előadások mutogatása, számukra ilyen ábrázolások hozzáférhetővé tétele. A másik ilyen típusú bűncselekmény a gyermekek előtti szexuális aktus, amelyre szintén azok a megállapítások igazak, mint a pornográf felvételek mutogatására. Ezeket a magatartásokat az osztrák, a német, a holland és a román törvény szankcionálja.

III. A gyermekek elleni szexuális bűncselekmények

A gyermekek elleni szexuális bűncselekmények egyik fontos jellemzője azok nemzetközisége, határokon átívelése. Nem véletlen, hogy az ebbe a körbe tartozó bűncselekmények egy részét *nemzetközi egyezmények is szabályozzák*, valamint, hogy az Interpol is kiemelten foglalkozik ezekkel a cselekményekkel, és e bűncselekmények valamennyi kódexben megtalálhatók. Az itt tárgyalandó bűncselekmények *három csoportba* oszthatók:

- a gyermekprostitúció, amely szoros kapcsolatban áll a gyermekkereskedelemmel és a szervezett bűnözéssel,
- a gyermekpornográfia, amelynek száma és jelentősége a mai technikai fejlődés következtében jelentősen megnőtt és felderítése sokszor komoly technikai akadályokba ütközik, valamint
- az egyéb, a gyermekekkel történő szexuális érintkezések, mint az erőszakos közöszlés súlyosabban minősülő esetei vagy a megrontás.

A *gyermekprostitúció* a fehér rabszolgaság legkegyetlenebb, legembertelenebb formája. Még a legszerényebb becslések szerint is a világon évente mintegy kétmillió gyermek válik prostituálttá. A gyermekprostitúció nagymértékben összefügg a szervezett bűnözéssel és az emberkereskedelemmel is, jelentős visszaszorítása csak nemzetközi összefogással valósulhat meg. A gyermekprostitúció az *Európa Tanács ajánlása* szerint a gyermek szexuális tevékenységekre való felajánlása, megszerzése, biztosítása, megvásárlása vagy használata pénz vagy egyéb ellenszolgáltatás fejében. A gyermekprostitúciós bűncselekményeket két kategóriára lehet osztani az elkövetési magatartás, és így az elkövetői kör tekintetében: egyrészt vannak a *kerítő jellegű*

magatartások, amik egy sui generis bűnsegédi és felbujtói magatartásoknak tekinthetők, mivel magát a gyermeket a büntetőjog eszközével sehol, és a fiatalkorút is csak esetlegesen közigazgatási eszközökkel szankcionálják az országok. Másrészt néhány ország büntetőjogában megjelenik a *kliensi kör szankcionálása*, vagyis azoknak a személyeknek a büntetendősége, akik igénybe veszik egy gyermek szexuális szolgáltatását ellenérték fejében.

A gyermekprostitúció mellett a másik gyakran kiemelt, és számos egyezmény tárgyaként kezelt téma a *gyermekpornográfia*, amelynek jelentősége és gyakorisága a technikai fejlődés következtében nagy mértékben megnőtt. *Nehéz* egyértelmű *fogalmat alkotni*, hiszen az, hogy mi számít pornográfának, meglehetősen szubjektív fogalom. A már idézett Európa Tanácsi ajánlás meghatároz egy gyermekpornográfia fogalmat, ezzel mintegy vezérfonalat ad a nemzeti szabályozásoknak. Eszerint a gyermekpornográfia magába foglalja azokat az anyagokat, melyek vizuálisan ábrázolnak nyíltan szexuális viselkedést tanúsító gyermeket, továbbá olyan személyt, aki nyíltan szexuális viselkedést tanúsító gyermeknek tűnik, illetve olyan valódinak tűnő képeket, melyek nyíltan szexuális viselkedést tanúsító gyermeket mutatnak be. A gyermekpornográfia mindenképpen magában foglalja továbbá az alábbi, szándékosan és jogtalanul elkövetett cselekményeket: gyermekpornográf anyagok

- terjesztési céllal történő létrehozása,
- anyagok felajánlása vagy hozzáférhetővé tétele,
- terjesztése vagy továbbítása,
- saját vagy más személy részére való beszerzése,
- birtoklása.

Az ajánlás alapján is látható, hogy a gyermekpornográfia fogalma a gyermeket ábrázoló pornográf anyagokkal való visszaéléseket foglalja magába. Nem tartozik viszont ebbe a körbe pornográf anyagoknak a gyermekek részére történő hozzáférés lehetővé tétele. Csak utalni szeretnék az előző fejezetben leírtakra, amikor ezt a fajta bűncselekményt az ifjúság elleni bűncselekmények körében az ifjúság erkölcsi fejlődésének veszélyeztetése körébe helyeztem el didaktikai okokból. Ezt a felosztást egyetlen törvénykönyv sem követi, általában a gyermekpornográfiával együtt szabályozzák ezeket a bűncselekményeket vagy pedig egyáltalán nem is szabályozzák.

Az *Európai Unió 2004/68/IB kerethatározata* (a továbbiakban *Kerethatározat*) kifejezetten a gyermekpornográfiával foglalkozik. Felismeri a Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezmény által szorgalmazott egységes büntetőjogi védelem szükségességét, és ebben a körben meghatározza a tagállamok által büntetendővé nyilvánítandó, gyermekpornográfiával kapcsolatos magatartások körét, valamint definiálja a gyermekpornográfiát. A *Kerethatározat* az Unió tagállamainak 2006. január 20-i határidővel kötelezővé tette az

abban foglaltak átvételét és belső jogi implementációját. Ennek ellenére a valóságghú képi ábrázolások és kézi rajzok, valamint számítástechnikai animációk nem minden tagállamban képezik elkövetés tárgyát. Emellett, a paszszív alany életkorát sem minden tagállam a Kerethatározatban előírt 18. életévben határozza meg.⁷

A gyermekpornográfiával foglalkozó *törvényi tényállások* általában három elkövetési magatartás-típust szankcionálnak: az első az *ilyen felvételek készítése*, illetve gyermekek felhasználása felvétel készítéséhez vagy szerepléshez, a második az ilyen felvételekkel kapcsolatos *forgalmazói típusú magatartások*, a harmadik pedig az *ilyen felvételek birtoklása*. Az európai országok között a három elkövetési magatartás-típus közül az első két típus minden kódexben megtalálható, azonban *birtoklás nem minden esetben valószínűsíthető bűncselekményt*. A gyermekpornográf felvételek birtoklása nem valószínűsíthető bűncselekményt az ukrán, a török, a svájci, a szlovén, a holland, a moldovai, a cseh és a szerb törvénykönyvben.

A gyermekek sérelmére elkövetett *egyéb szexuális bűncselekményeket* többféleképpen lehet csoportosítani. Az egyik csoportosítási mód az *elkövetők szerinti csoportosítás*. A nemzetközi egyezmények is hangsúlyozzák, hogy a gyermeket különösen védeni kell a felügyeletére, nevelésére köteles személyek visszaélésétől. Ez alapján vannak a *bárki által elkövethető* szexuális bűncselekmények, és vannak a *speciális alanyú*, a gyermek felügyeletére, nevelésére, gondozására köteles személy által elkövethető bűncselekmények. Egy másik felosztási szempont lehet az *elkövetés módja*. Eszerint vannak *erőszakkal vagy fenyegetéssel* elkövetett szexuális bűncselekmények, és az *ezek nélkül* elkövetettek. Az erőszakos nemi bűncselekmények megkülönböztető ismérve, az *erőszak*, súlyosan traumatizálhatja egy gyermek személyiségét. Testileg és lelkileg éretlen lehet a szexuális kapcsolatra, amelyet rákényszerítenek. Az ilyen törések mélyen bevésődnek az idegrendszerbe, nehezen tudják meg nem történné tenni az erőszakot, ezért is fontos a fokozottabb büntetőjogi védelem.⁸

A megrontás jellegű bűncselekményeknek a legfőbb jellemzője ezzel szemben azok *erőszakmentessége*. Kriminlizációjának indoka, hogy a fiatal gyermekek személyiségére, erkölcsi arculatuk fejlődésére mindenképpen káros hatással vannak a nemi cselekmények, mivel az ilyen korban lévő személyek tudati és érzelmi világa állandó fejlődésben van.⁹

Az *életkor meghatározásával* a minősítés a legtöbb esetben szigorú, eltérést nem enged, vagyis az elkövető általában nem hivatkozhat sikeresen arra, hogy a gyermek sértett idősebbnek nézett ki koránál. Másrészt a sértett beleegyezése is irreleváns az esetek többségében, mert itt a fiatalokat önmaguktól is védik ezek a tényállások. Ennek oka, hogy az ő korukban könnyű őket manipulálni egy idősebb személy által saját maguk kárára is.¹⁰ Az életkori

szabályozás annak alapján történik, hogy az adott ország mit tekint a szexuális önrendelkezés alsó korhatárának. Ez a korhatár a 14. (például Magyarország, Németország) és a 18. életév (például Ausztria, Málta) közötti skálán helyezkedik el.

A magyar szabályozásban egy másik elkövetői alakzat is megtalálható, ide azok a cselekmények sorolhatók, amelyek más számára kívánják annak lehetőségét megteremteni, hogy a törvény által védett személlyel végezhesen nemi cselekményt. Ezt a *felbujtásszerű és előkészületi cselekményt* szabályozza szintén az osztrák, a máltai, a német, a svájci, a szerb és a macedón törvény.

IV. Egyéb bűncselekmények

Az európai törvénykönyvekben szétszórta egyéb, kifejezetten a kiskorúakat védő magatartásokat is találunk. Ezek közül az első a *gyermek személyi szabadságát védő bűncselekmények*. A magyar törvény súlyosabban rendeli büntetni azt, aki 18. életévét be nem töltött személyt foszt meg személyi szabadságától. Ennél a bűncselekménynél *nincs értékelve elkövetési módként az erőszak és a fenyegetés*, azaz bármilyen, a helyváltoztatáshoz szükséges feltétel megszüntetésével megvalósítható. Ugyanígy szabályoz a török, az orosz és a román törvény. Az erőszak és a fenyegetés alkalmazását a *magyar Btk.* az emberrablásban minősítette, amelynek minősített esete a gyermek sérelmére történő elkövetés. A magyar szabályozás sajátossága, hogy a törvényi tényállás eleme a követelés előterjesztése, ezáltal a bűncselekmény a *tűszejtéshez* válik hasonlónvá. Az ukrán, az észt és a lett törvény szintén hasonló megoldást tartalmaz. A személyi szabadság korlátozásával összefüggő bűncselekmény a gyermekkereskedelem is. Az *ENSZ Nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezményének* a fakultatív jegyzőkönyve meghatározza az emberkereskedelem fogalmát. Eszerint az *emberkereskedelem* esetén elkövetési módként kell értékelni az erőszak, illetve a fenyegetés alkalmazását a személy kizsákmányolása céljából. Viszont egy gyermek kizsákmányolás céljából történő toborzása, szállítása, eladása, elrejtése vagy átvétele emberkereskedelemnek minősül akkor is, ha az nem jár az említett elkövetési módok alkalmazásával. Lényegében hasonlóan határozza meg az *Európai Unió 2002/269/IB kerethatározata* is.

A legtöbb ország meghatároz *speciális célzatot* arra vonatkozóan, hogy mire történik a kereskedelem. Ezek a célok a szexuális kizsákmányolás, a kényszermunka, a szervkereskedelem, a szervezett bűnözésben való részvétel, valamint a fegyveres konfliktusokban való felhasználása. A szervkereskedelem az utóbbi időkben vált a szervezett bűnözés újabb bevételi forrásává. Az illegálisan megszerzett szerveket elsősorban transzplantációkra hasz-

nálják fel, ahol a kínálat meglehetősen korlátozott. Ezt a szakadékot használják ki a bűnszervezetek, nyomást gyakorolva a rendkívüli szegénységben élőkre, hogy adják el saját, vagy gyermekeik szerveit.¹¹ A magyar törvény nem ezt a megoldást követi, ugyanis nem határozza meg alapesetben a kereskedelem célját. Ez a nemzetközi egyezményeknek jobban megfelelő megoldás, hiszen az egyezmények a gyermekkereskedelem tekintetében nem kívánnak meg sem speciális célzatot, sem speciális elkövetési módot. Ennél a bűncselekménynél különösen jelentős a szervezett bűnözés szerepe, ennek következménye, hogy a bűnszervezetben történő elkövetés a legtöbb esetben minősített eset (például a magyar, az ukrán, a szlovén törvény).

A kábítószer-kereskedelem szintén a *szervezett bűnözés egyik jellemző bevételi forrása*. Emellett számtalan ember függőségét és évente egyre több ember halálát okozza. Mindenképpen fontos, hogy kiemelten kezeljük ezt a jelenséget, és még inkább az, hogy a fiatalokat óvjuk ezen szerek élvezetétől és azoktól a veszélyektől, amiket magukban hordoznak. A gyermekeket többféle magatartástól kell megvédeni. Védeni kell azoktól, akik kábítószerhez juttatják őket, akik ráveszik e szerek használatára, valamint azoktól, akik kábítószerek előállításához és a forgalmazáshoz használják fel gyermekeket. A leggyakrabban a *fogyasztásra történő rábírást és az ehhez történő segítségnyújtást* büntetik a kódexek a gyermekek vonatkozásában. A *gyermek bevonását a kábítószer-kereskedelemben* már kevesebb törvény rendeli súlyosabban büntetni. A magyaron kívül csak az ukrán, a finn és a francia törvény tartalmaz ilyen tényállást. A franciák pedig szintén tartalmazzák a kiemelt helyeken, oktatási-nevelési helyeken történő elkövetést.

A *gyermekmunka* kérdése közel száz-százötven éve merült fel először. Ekkor jelentek meg azok a szabályozások, amelyek a legnehezebb fizikai munkák tekintetében bizonyos kor alatt tiltották a munkát.¹² Majd az ILO egyezmények és egyéb nemzetközi egyezmények kötelezték a tagállamokat arra, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket a gyermekmunka legsúlyosabb formáinak szankcionálására. Ez a legtöbb esetben büntetőjogi tényállás megalkotásával valósult meg.

Az *ILO 182. számú egyezményének* alkalmazásában a gyermekmunka legrosszabb formái:

- a rabszolgaság vagy rabszolgasághoz hasonló gyakorlat valamennyi formája, úgymint a gyermekek adásvétele és a gyermekkereskedelem, az adórszolgaság és jobbágyság, valamint a kényszer- és kötelező munka, ideértve a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását fegyveres konfliktusba való bevetésük érdekében;
- a gyermekprostitúció, pornográfia-készítés vagy pornografikus előadás céljára történő használat, vásárlás vagy felajánlás;

- egy gyermek illegális tevékenységre, különösen a vonatkozó nemzetközi szerződések szerint meghatározott kábítószerrel előállítására és az azokkal való üzérkedésre történő használata, vásárlása és felajánlása;
- olyan munka, amely jellegénél fogva, vagy azon körülményektől fogva, amelyek között azt végzik, valószínűleg veszélyezteti a gyermek egészségét, biztonságát vagy erkölcsét.

A gyermek- és kényszermunka tilalma valamennyi európai törvénykönyvben megtalálható tényállás.

V. Összegzés

Mint láthattuk, Európa országai mind kiemelten szabályozzák a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket, és sok helyen ezt a védelmet a nemzetközi egyezmények által is szorgalmazott 18 éves korig terjesztik ki. A bűncselekmények a legtöbb helyen megfelelően változatosak, máshol azonban elegendő védelemnek ítélték meg a felnőttek számára biztosított védelmet. Összességében megállapíthatjuk, hogy az európai országok azonos bűncselekményekkel kívánják védeni a gyermekeket. Bizonyos bűncselekmények tekintetében már a kerethatározatoknak köszönhetően megkezdődött egyfajta jogharmonizáció (lásd a gyermekpornográfiát), de a többi bűncselekmény tekintetében sem találhatók nagy eltérések. Ez pedig megfelelő alap lehet egy majdani egységes európai büntetőjog kialakításánál.

Jegyzetek

- ¹ Ligeti Katalin: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. Kézirat.
- ² A gyermekek jogainak előmozdítására és védelmére vonatkozó uniós iránymutatások.
- ³ Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog. Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest 2005. 185. o.
- ⁴ Valérie Malabat: Droit pénal spécial. HyperCours Dalloz, Paris 1992. 243. o.
- ⁵ Hipp Katalin: A családi állás megváltoztatása bűncselekményének elméleti és gyakorlati kérdései. Ügyészek Lapja 1999. 3. sz. 34. o.
- ⁶ Erdősy – Földvári – Tóth: i.m. 197. o.
- ⁷ Az Európai büntetőjog kézikönyve. (Szerk.: Kondorosi Ferenc és Ligeti Katalin) Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008. 588-600. o.
- ⁸ Vucskó Bernadett: Fiatalkorúak körében elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények a mai ítélkezési gyakorlatban. Budapest 1999. 27. o.
- ⁹ Erdősy – Földvári – Tóth: i.m. 213. o.
- ¹⁰ Conor Hanly: An introduction to Irish Criminal Law. Gill & Macmillan Ltd. 1999. 237. o.
- ¹¹ Szotyori Nagy Viktória: Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által kijelölt különleges megbízott 2006-os jelentése gyermekek eladása, gyermekprostitúció és gyermekpornográfia ügyeiben. Család, Gyermek, Ifjúság 2007. 5. sz. 27. o.
- ¹² Pik Katalin: Gyermekvédelem és gyermekmunka – a két szempont első találkozása a százzadelőn. Esély 1998. 1. sz. 108. o.